

*Senyor, Déu nostre,
que en la vostra admirable providència
volguéreu que la Mare del vostre Fill
experimentés les angoixes
i els sofriments humans;
per la intercessió de Maria,
consol dels afluigits i alliberadora dels captius,
concediu als qui viuen sota qualsevol esclavatge
la veritable llibertat dels fills de Déu.*

ÍNDEX

1. Resum i abstract.....	pàg. 5
2. Introducció.....	pàg. 6
3. Les Congregacions dels Dolors.....	pàg. 11
3.1. L'origen.....	pàg. 11
3.2. Les Congregacions dels Dolors a Catalunya.....	pàg. 13
3.3. Les primeres obres didàctiques dels Servents de Maria.....	pàg. 17
3.3.1. <i>Corona Dolorosa y ramillete histórico</i>	pàg. 17
3.3.2. <i>Exercicio muy devoto de los siete principales Dolores</i>	pàg. 19
3.3.3. <i>Congregante y siervo perfecto</i>	pàg. 20
3.3.4. Altres obres didàctiques.....	pàg. 22
3.4. El sistema de govern de les Congregacions dels Dolors.....	pàg. 23
3.5. Devocions pròpies de la Congregació.....	pàg. 26
3.5.1. La Corona Dolorosa.....	pàg. 27
3.5.2. Exercicis penals.....	pàg. 28
3.5.3. Septenari dels Dolors.....	pàg. 29
4. Història de la Congregació de Berga.....	pàg. 30
4.1. Fundació.....	pàg. 30
4.2. Sistema de govern.....	pàg. 30
4.3. Despeses.....	pàg. 33
4.4. Llicències i indulgències.....	pàg. 39
4.5. Donacions i testaments.....	pàg. 40

4.6. Festes i celebracions.....	pàg. 40
4.6.1. Festa de la Mare de Déu dels Dolors.....	pàg. 40
4.6.2. Altres celebracions.....	pàg. 41
4.7. La Processó de Divendres Sant.....	pàg. 42
4.7.1. Disposició per a la Processó.....	pàg. 42
4.7.2. Recorregut de la Processó. Segle XVIII.....	pàg. 45
4.7.3. La Processó a principis del segle XIX.....	pàg. 45
4.7.4. Cants durant la Processó.....	pàg. 46
 5. La Capella dels Dolors de Berga.....	pàg. 48
5.1. Construcció i benedicció.....	pàg. 48
5.2. Descripció de la capella a finals del segle XIX.....	pàg. 49
5.3. La capella després de la Guerra Civil.....	pàg. 52
5.4. Estudi artístic.....	pàg. 54
 6. Conclusions.....	pàg. 57
 7. Bibliografia.....	pàg. 59
 8. Annexos	

1. RESUM I ABSTRACT

Resum

Aquest és un petit treball de recerca sobre la història de la Congregació dels Dolors de Berga: la seva fundació el 1692, el sistema de govern, les devocions, festes i celebracions, la processó de Divendres Sant, els llibres de comptes, els privilegis, les donacions, i també la construcció de la seva capella a principis del segle XVIII, decorada amb un magnífic retaule barroc destruït durant la Guerra Civil. I per fer-ho tot més entenedor, el primer apartat del treball conté un estudi sobre aspectes generals de les Congregacions dels Dolors, l'origen de les quals l'hem de buscar en l'Orde dels Servents de Maria, fent un especial esment a l'arribada dels servites a Catalunya i a les primeres obres didàctiques per als congregants.

Abstract

This is a small research project about Our Lady of Sorrows Congregation history in Berga: its foundation in 1692, the government system, the devotions, festivities and celebrations, the Good Friday's procession, the account books, the privileges, the donations, and, what's more, its chapel building at the beginning of the 18th century. The chapel was decorated with a wonderful baroque altarpiece which was destroyed during the Civil War. And to do it easier, the first chapter of the project contains a study about the general issues of the Lady of Sorrows Congregations whose origin is in the Servants of Mary. We have focused on the servites arrival in Catalonia and the first didactic books for the congregants, too.

2. INTRODUCCIÓ

Les pàgines següents tracten sobre la història de la Congregació dels Dolors a Berga. Aquesta congregació tenia la seva capella a la nau lateral dreta de l'església parroquial de dita ciutat.

Malgrat néixer i viure a Berga des de sempre, mai no havia visitat la Capella dels Dolors, encara que des de petita havia sentit curiositat per saber què s'amagava darrere aquella gran porta, entrant, a mà dreta, de l'església de Santa Eulàlia. Va ser la meua actual tutora, qui em va posar en antecedents sobre el tema, ja que jo li havia manifestat en alguna ocasió el meu interès per fer el meu treball de recerca sobre algun tema relacionat amb la vila de Berga.

Així doncs, animada per la Dolors i per la meua mare, el dia 17 de març d'enguany, un dimecres, vaig realitzar la meua primera visita a la capella, vaig tenir el meu primer contacte amb quelcom que em mantindria ocupada durant els propers 9 mesos.

Lavors, dos fets van fer que em replantegés el tema del meu treball de recerca:

Primer, el desànim que em va produir l'estat actual de degradació en què es troba la capella. En veure aquell caos vaig pensar: On t'has ficat, Laura?

Segon, l'imminent viatge familiar a la zona de Nàpols durant les properes vacances de Setmana Santa, on visitaríem, entre d'altres llocs d'interès, Pompeia i Paestum.

Davant aquesta perspectiva, per què no canviava el tema del meu treball de recerca i realitzava el meu estudi sobre alguna qüestió relacionada amb Pompeia, la ciutat sepultada? Les cases, les botigues, els llocs de diversió...

Amb aquest objectiu, durant la nostra visita a Pompeia, vam contractar un guia amb el qual vam realitzar una exhaustiva visita a la ciutat, vaig tirar centenars de fotografies, vaig comprar tres o quatre llibres i vaig recopilar uns quants fulletons informatius.

Però, de tornada a Berga, vaig tornar també a la realitat. I, per segona vegada, van entrar en escena la Dolors i la meua mare. Junes vam sospesar els pros i els contres de fer un treball sobre Pompeia, tan llunyana en el temps i en la distància. Pompeia era un treball molt atractiu, però també molt bibliogràfic. En canvi, la Congregació dels Dolors de Berga em permetria treballar i investigar "in situ", visitar arxius propers, tenir accés a informació en llengües conegudes (com a màxim podia trobar algun document en llatí) i entrevistar-me amb gent interessant (i peculiar...). Era, en fi, un bon treball de recerca.

Un cop esvaïts els meus dubtes, vaig posar fil a l'agulla i, amb il·lusió, vaig afrontar el repte. Aquest n'és el resultat.

Quant a l'objectiu del meu treball, és molt simple: conèixer jo mateixa i donar a conèixer als altres una petita porció de la història de la ciutat que m'ha vist néixer.

Pel que fa al mètode de treball, he consultat documents procedents de cinc arxius diferents:

- L'Arxiu Comarcal de Berga.
- L'Arxiu Parroquial de Berga.
- L'Arxiu de l'Àmbit de Recerques del Berguedà.
- L'Arxiu fotogràfic de Cal Luigi.
- L'Arxiu de Santa Maria de Mataró.

M'he entrevistat, o he estat en contacte via e-mail, amb persones que integren actualment algunes de les Congregacions dels Dolors encara vives a Catalunya, com el Sr. Joan Rosàs, actual prior de la Congregació dels Dolors de Badalona, el Sr. Xavier Alarcón, congregant de la de Mataró, o el Sr. Jesús Ortiz, congregant de la de Girona.

A més, he consultat diversos llibres a la Biblioteca de Catalunya, concretament algunes obres didàctiques de les Congregacions dels Dolors que pertanyen al Fons de reserva d'aquesta biblioteca i que procedeixen de la Biblioteca Fatjó- Vilas de Vic. L'emoció que sents en tenir aquestes obres tan antigues a les teves mans és indescriptible. Altres obres didàctiques, com "*Corona dolorosa y ramillete histórico*", les he consultat via Internet, a la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes.

He visitat el Fons de reserva del Museu Comarcal de Berga, el Museu i la Capella dels Dolors de Santa Maria de Mataró, i, en diverses ocasions, la Capella dels Dolors de Berga. I per acabar, he consultat llibres, revistes, articles, conferències i pàgines web sobre el tema.

Quant a l'estructura del treball, està dividit en tres grans apartats:

1. Les Congregacions dels Dolors: en aquest apartat he estudiat l'origen de les congregacions i l'arribada d'aquestes a Catalunya. A més, he analitzat les primeres obres didàctiques, el sistema de govern de les congregacions i les devocions pròpies.

2. Història de la Congregació de Berga: en aquest apartat podem trobar informació sobre la fundació, el sistema de govern, les despeses, les llicències i indulgències, les donacions i testaments i les festes i celebracions d'aquesta Congregació, tractant d'una manera especial la processó de Divendres Sant a la nit.

3. La Capella dels Dolors de Berga: en aquest apartat hi ha una descripció de la capella abans de la seva destrucció durant la Guerra Civil. També conté informació sobre la construcció i benedicció de la capella, com va quedar aquesta després de la Guerra Civil i com la trobem en l'actualitat.

Passant als agraïments, en primer lloc vull agrair a la meva tutora, Maria Dolors, el seu gran suport, no tan sols material, sinó també moral. Ella m'ha posat en contacte amb persones coneixedores del tema, m'ha ajudat a transcriure, amb una facilitat extraordinària, documents per a mi indesxifrables; i ha estat al meu costat quan ha calgut, sense tenir en compte el temps que em dedicava. Però, sobretot, m'ha animat en els moments de defalliment, restant importància i aportant solucions a problemes i qüestions que, a mi, em semblaven monumentals i insalvables, més que res al principi de les meves investigacions. Gràcies doncs, a la Dolors, per la seva gran categoria humana.

En segon lloc, dono gràcies als meus pares i al meu germà pel seu suport incondicional. Gràcies a la Victòria, la meva mare, per ajudar-me en tot moment, per deixar de banda moltes vegades les seves tasques domèstiques o els seus moments d'esbarjo quan jo li reclamava la seva atenció. Sense ella aquest treball no hauria estat possible. Gràcies al Camil, el meu pare, per ajudar-me amb les traduccions del llatí i amb qüestions literario-lingüístiques; i per fer-me de taxista: Mataró, Barcelona... Gràcies i perdó alhora al meu germà Miquel. Perdó per haver aguantat el mal humor que, a voltes, m'ha jugat males passades a causa de la meva inexperiència i a la meva impaciència.

Gràcies al personal de l'Arxiu Comarcal de Berga, al seu director Xavier Pedrals i Costa, i a la senyora Roser Casals i Clotet, per la seva amabilitat.

Gràcies a mossèn Santcliments per obrir-me les portes de l'Arxiu Parroquial de Berga.

Gràcies al senyor Roger Cortina per ensenyar-me la Capella dels Dolors i proporcionar-me informació sobre aquesta.

Gràcies al senyor Joan Rosàs i Reverté, prior de la Congregació dels Dolors de Badalona, pels seus contactes i informacions.

Gràcies al senyor Xavier Alarcón i Campdepadrós, congregant de la Venerable Congregació de la Mare de Déu dels Dolors de Mataró i arxiver de la Biblioteca Episcopal de Barcelona, per obrir-me les portes del Museu-Arxiu de Santa Maria de Mataró.

Gràcies al senyor Jesús Ortiz i Ortín, de la Congregació dels Dolors de Girona, per facilitar-me les fotocòpies del “*Congregante y siervo perfecto*” i altres informacions de gran importància.

Gràcies a la senyora Alba Perarnau i al senyor Pere Barniol, de l’Oficina de Turisme de Berga, per facilitar-me l’accés al Fons de reserva del Museu Comarcal.

Gràcies a la senyora Neus Forés per les seves puntualitzacions sobre algunes qüestions artístiques.

Gràcies al senyor Miquel Artigas, al senyor Àngel Parcerisa, a la senyoreta Anna Parcerisa i als meus amics Adrià Escobet i Aida Boeta per ajudar-me a resoldre els meus dubtes i problemes puntuals en matèria d’informàtica.

I gràcies al senyor Manel Escobet per deixar-me buscar entre les fotografies de l’arxiu fotogràfic de Cal Luigi.

Per anar acabant, cal dir que, a nivell emocional, aquest treball m’ha aportat molts moments de somriures, rialles i satisfaccions, però també, perquè no dir-ho, alguna llàgrima. Rialles, el dia que vaig visitar el Fons de reserva del Museu Comarcal en companyia del senyor Pere Barniol, pels seus comentaris irònics, els seus acudits i el seu peculiar llenguatge.

I llàgrimes d’impotència degudes, sobretot, a algun problema relacionat amb la informàtica. Recordo el dia en què una maleïda ratlla em va fer la guitza durant tota la tarda, imposant-se a les meves ganes de complir amb el programa de planificació de la feina que jo mateixa m’havia exigit. La ratlla, tossuda, sortia com a predeterminada a totes les pàgines i era impossible eliminar-la.

També he de reconèixer que alguna nit m’he desvetllat donant voltes a alguna qüestió relacionada amb el treball: no saber com canalitzar la informació de què disposava, decidir el que havia de rebutjar i el que no, com estructurar els annexos... I, en nits puntuals, he tingut autèntics malsons protagonitzats per penitents flagel·lant-se, verges amb el cor sagnant traspasat per set espases, morts, calaveres i orelles tallades.

Els moments de satisfacció han vingut de la mà d'alguna troballa interessant al llibre de comptes o de la realització d'alguna traducció del llatí. O el millor, quan vaig donar el treball per finalitzat.

Per últim, he de dir que aquest és un treball de recerca per a una història més completa de la Congregació dels Dolors i de la seva Capella a Berga. No és un treball definitiu. És un treball preparatori a l'espera de més investigacions que puguin aportar noves dades, arrodonir els plantejaments actuals i precisar molt més les conclusions.

La Verge entregant l'hàbit als Set Sants Fundadors de l'Orde Servita.
Pintura italiana del segle XVIII. Autor desconegut.

3. LES CONGREGACIONS DELS DOLORS

3.1. – L'origen: l'Orde dels Servents de Maria

Emblema de l'orde, amb la "S" (Servents) i la "M" (Maria) sobreposades i una corona de set lliris, simbolitzant els Set Sants Fundadors.

Pràcticament tots els llibres que s'han escrit sobre les Congregacions dels Dolors, tant a nivell històric com a nivell espiritual, comencen amb la narració de la fundació de l'Orde dels Servents de Maria, anomenats popularment Servites, destacant en tot moment que les Congregacions dels Dolors són fundacions servites. Les Congregacions dels Dolors són filles espirituals d'aquest Orde, i per tant veuen el seu origen en la fundació d'aquest Orde mendicant ¹. És una tradició que es remunta als primers devocionaris per als congregants, del segle XVII, va continuar amb les narracions històriques i folklòriques del segle XIX i ha perdurat fins a l'actualitat, i hem considerat oportú no trencar amb aquesta riquesa. La font principal d'on beuen

els historiadors servites per explicar llurs orígens és la que popularment es coneix com a *Legenda de Origine*², el primer text hagiogràfic de l'Orde, i el més fidel als esdeveniments històrics, escrit molt probablement durant la primera dècada del segle XIV per un frare Servent de Maria.

Els set fundadors varen ser canonitzats conjuntament l'any 1888 pel Papa Lleó XIII, i els seus cossos descansen junts a Monte Senario. L'Orde dels Servents de Maria aviat es va estendre per tota la península italiana, va fundar una branca femenina o orde segon, i a partir l'any 1424, amb la butlla *Sedis Apostolicae Providentia*³ del Papa Martí V, una

¹ Orde religiós que, a més dels vots religiosos habituals, emet també un vot de pobresa no sols individual, sinó també de la comunitat o el convent com a tal. Per tant, per tal de mantenir-se, la comunitat depèn de la caritat. En principi, ni la comunitat ni els seus membres posseeixen cap bé; els religiosos hi renuncien per tal de consagrar-se totalment a la vocació i carisma de l'orde. Els ordes mendicants cristians són: franciscans, carmelites, dominics, agustins, trinitaris, mercedaris, servites, mínims i caputxins.

² La *Legenda de Origine Ordonis Fratrum Servorum Virginis Mariae* (abreujada LO) narra la història dels inicis de l'Orde dels Servents de Maria: l'experiència del grup primitiu dels Set, del 1233 fins el 1249/51 i el desenvolupament posterior fins el 1267, inici del generalat de Sant Felip Benici. Vegeu documents número 1 i 2 de l'Annex Documental.

branca seglar o orde tercer secular⁴. En aquesta butlla hi ha redactada la regla de vida que havien de seguir els coneguts com a terciaris, i que serà el germen dels estatuts i les constitucions de les Venerables Congregacions de la Mare de Déu dels Dolors, el nom que l'Orde Tercer dels Servents de Maria va adoptar a Catalunya.

Altar de Monte Senario, lloc d'enterrament dels
Set Fundadors.

Sant Alessio Falconieri

³ Seguint els principis establerts pel Papa Martí V, tots aquells homes i dones que estiguessin associats amb els ordes mendicants (franciscans, dominics, agustins, carmelites i servites) es convertiren en ordes terceres, i cadascuna d'elles va rebre una regla de vida específica. Des de llavors, el nom de Orde Tercer va ser el més comú per a designar als grups de persones que estaven lligats a la Orde Servita i a la resta d'ordes mendicants.

⁴ Designa els grups de persones que viuen d'acord amb la regla d'un orde religiós, però sense viure necessàriament en comunitat ni haver de fer vots públics. Els membres, anomenats terciaris, són habitualment laics i fan la seva vida habitual, però privadament, viuen l'espiritualitat dels membres d'un orde religiós.

El codi de dret canònic de l'Església Catòlica Romana de 1938 defineix orde secular o tercer orde secular com a : "associacions els membres de les quals comparteixen l'esperit d'alguns instituts religiosos i que a la seva vida secular porten una vida apostòlica, a la cerca de la perfecció cristiana i sota la direcció del mateix institut". (Can. 303).

3.2.- Les congregacions dels Dolors a Catalunya

La presència dels Servents de Maria a la Corona d'Aragó es remunta al segle XIII, en què trobem indicis de la seva presència a Barcelona i València. Posteriorment, en el Capítol General de l'any 1488 es decideix implantar definitivament l'Orde a la Península. Un any després es funda el convent de monges de Santa Anna a Sagunt, i l'any 1498 es constitueix una primera comunitat estable de frares a Sant Miquel de la Cova, Castelló, que es traslladaria a Barcelona l'any 1504, al convent de Santa Maria al Peu de la Creu. Aquesta primera fundació barcelonina, però, no fructificà⁵.

Els intents de l'Orde per mantenir la seva presència a Barcelona van dur que l'any 1580 arribessin a la Ciutat Comtal set frares Servents de Maria, dirigits per fra Francesc Cerdà, de València. El Consell Municipal acabà per acceptar-los com a custodis del santuari de Santa Madrona, als peus de Montjuïc. Els frares instal·laren el Col·legi de Sant Felip Benici pels novicis dins la Ciutat, en les instal·lacions de l'antic convent del Peu de la Creu. Posteriorment, l'any 1618, els frares abandonaren l'emplaçament de Santa Madrona per traslladar-se dins la ciutat, fundant el convent de Santa Maria del Bonsuccés, el gran convent de l'Orde a la Corona d'Aragó.⁶

Un document molt curiós que explica la fundació del convent de Bonsuccés és el peu de pàgina d'un goig a la Mare de Déu del Bonsuccés, compostat a finals del segle XIX. L'autor del text va fer un resum de la història de la fundació, amb referències a documents de l'antic arxiu del convent, i amb notes bibliogràfiques⁷.

⁵ Notes extretes de la conferència titulada *Pasado, presente y futuro de la Orden Seglar. La experiencia de Cataluña* pronunciada pel Sr. Joan Rosàs i Reverté en el capítol provincial dels Servents de Maria celebrat a Dènia l'any 2007. Vegeu document número 3 de l'Annex Documental.

⁶ Andrés Avelino Pi y Arimón; *Barcelona antigua y moderna, o descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días*. Tomo I. Imprenta i llibreria politècnica de Tomàs Gorchs. Barcelona 1845. Pàg. 557. Vegeu document número 4 de l'Annex Documental.
Basíli de Rubí: *Un segle de vida caputxina a Catalunya 1564-1664. Aproximació històrico-bibliogràfica*. Caputxins de Sarrià. Barcelona 1997. pàg. 332. Vegeu document número 5 de l'Annex Documental.

⁷ *Gozos en alabanza de la Santísima Virgen, que bajo el título del Buensuceso, es venerada en su propia iglesia del convento de PP. Servitas de Barcelona*. Barcelona, Imprenta de Torras. Conservat a la Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona = BPEB.
Vegeu document número 6 de l'Annex Documental.

Després del de Barcelona l'Orde dels Servents de Maria fundà altres convents a la Corona d'Aragó, la majoria al segle XVII:

- Convent femení de València, dedicat a S. Maria al Peu de la Creu, l'any 1598.
- Convent de Quart de les Valls (Castelló), l'any 1602.
- Convent de Bell-lloch (actualment a França), l'any 1605.
- Convent d'Empúries, de Santa Maria de Gràcia, l'any 1606.
- Convent de Vilarodona, de Sant Llorenç, l'any 1607.
- Convent de Sant Boi de Llobregat, de la Visitació, l'any 1609.
- Convent de Marçà, de Sant Marçal, l'any 1612.
- Convent de Castel Montán, l'any 1612.
- Convent de Sant Miquel de la Cova (per segona vegada), l'any 1617.
- Convent de Banyoles, de Sant Martirià, l'any 1638.

D'aquests convents van sorgir les Congregacions dels Dolors, que es van estendre per tot Catalunya, fins a sumar-ne més de setanta. D'aquestes, moltes s'han extingit, però encara n'hi ha que actualment gaudeixen d'una molt bona salut espiritual. Hem de destacar les congregacions de Vic, Besalú, Girona i Badalona com a exemple de com eren aquestes institucions.

A l'ombra del convent del Bonsuccés es fundà l'any 1619 la Confraria de la Verge del Bonsuccés, per acollir tots aquells seglars que sentien especial devoció envers aquella advocació mariana. Li concediren tots els privilegis i indulgències de les Confraries de l'Hàbit (un precedent de les Congregacions dels Dolors) i es va unir a l'Arxiconfraria de la Verge del Sufragi de Roma. Aquesta Confraria, que en els seus orígens res tenia que la distingís de la resta de les confraries de la ciutat, es transformà radicalment arrel de l'arribada al convent del Bonsuccés de fra Francesc Epifani Cedó, una de les personalitats més destacades de l'Orde al segle XVII.

Aquest frare fill de Barcelona fou nomenat l'any 1660 visitador de l'Orde. En aquells moments l'Orde dels Servents de Maria estava assumint com a pròpia la devoció de la Mare de Déu dels Dolors, i va manar que des d'aquell moment es prediqués aquesta devoció al poble. L'any 1660 la Confraria del Bonsuccés passà a anomenar-se Confraria dels Dolors, per tal d'adequar-se a les disposicions de la butlla del Papa Innocenci X, que posava a totes les associacions seglars dels Servents de Maria sota la protecció de la Mare de Déu dels Dolors. Fra Francesc Epifani fou nomenat vicari general de la

província, i prior del convent del Bonsuccés, i posant-se d'acord amb la junta de la Confraria dels Dolors, l'any 1661 va organitzar una gran processó de Diumenge de Rams, que recorregué tot Barcelona. Ell mateix dissenyà el cerimonial de la processó, per tal que es meditessin els dolors de la Mare de Déu tal i com ho feien els Servents de Maria. Aquest cerimonial és el mateix que després utilitzaren totes les Congregacions dels Dolors⁸.

Posada la llavor de la devoció de la Mare de Déu dels Dolors i amb un grup seglar tan consolidat i il·lusionat, fra Francesc Epifani va instituir l'11 de febrer de l'any 1663 una Congregació dels Dolors sota la regla del Papa Martí V, amb un grup de devots de la Confraria històrica. Fra Francesc Epifani fou el garant dels drets de la mateixa Congregació, la primera de tota la Península.

Quan fra Francesc Epifani decideix refundar la Congregació l'any 1663 deuria voler formar una comunitat de fidels amb un nivell de compromís més gran que el que suposa una confraria. El mateix frare ens descriu les activitats que realitzava la nova Congregació, destacant que es reunien un cop a la setmana, oïen una meditació i després feien una estona de silenci. També destacà la funció social de la nova entitat, que es dedicà a atendre malalts del proper hospital de la Santa Creu.

La Congregació dels Dolors fou una institució pionera a Barcelona. A la seva funció assistencial, que era típica dels Servents de Maria, s'uneix la catequesi dels fidels, la formació dels seus components a través de plàtiques i sermons, la seva vinculació amb l'oració comuna de l'Església mitjançant el res de la Litúrgia de les Hores, i també estones de silenci per perfeccionar la vida interior, el que es coneix com a Oració Mental. I tot això a l'abast de tothom, ja que no hi havia cap raó social o laboral que impedís l'ingrés a la Congregació. D'aquesta manera els Servents de Maria s'avancen a altres institucions similars que per aquelles dates proliferaven al territori espanyol. La més semblant era la Escuela de Cristo, fundació vinculada a la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri. El funcionament d'aquestes Escuelas era similar a les Congregacions, si bé tenien el defecte de ser molt elitistes, perquè tenien un número tancat de membres, sovint de classe noble.

Per tal de marcar les directrius de la nova comunitat, fra Francesc Epifani redactà l'any 1660 l'obra *Corona dolorosa y ramillete histórico*, publicada l'any 1664.

⁸ Notes extretes de la conferència titulada *Pasado, presente y futuro de la Orden Seglar. La experiencia de Cataluña* pronunciada pel Sr. Joan Rosàs i Reverté en el capítol provincial dels Servents de Maria celebrat a Dènia l'any 2007. Vegeu document número 3 de l'Annex Documental.

L'any 1667 fra Francesc Epifani, content i molt satisfet de la seva tasca a Barcelona, envià un informe al convent de San Marcello in Corso de Roma, la casa general de l'Orde, on explica amb detall el procés d'establiment de l'Orde a Barcelona, i les meravelles de la Congregació dels Dolors, que ell mateix definí com de les més importants de tot l'Orde. Fra Francesc Epifani moriria poc després, l'any 1671.

Moltes associacions de devots, fossin o no confraries, que tenien en especial estima a la Mare de Déu dels Dolors, demanaven de ser admeses a l'Orde. A voltes eren els mateixos rectors de les parròquies que demanaven als Servents de Maria que fundessin a les seves parròquies una congregació dels Dolors per poder així “ofertar” als fidels participar d'una institució que, tot i que exigia una vida cristiana més compromesa i una austeritat en les formes i comportaments, en contrapartida s'obtenia una formidable catequesi i una major salut espiritual de cara a l'altra vida. A voltes eren altres ordes religiosos els que demanaven als Servents de Maria la fundació de congregacions dels Dolors. Però paral·lelament a la fundació de congregacions va sorgir el problema de la llunyania dels convents de frares envers les seves fundacions, i la falta de comunicació entre els frares i els congregants cada vegada era més acusada. Aquest fet va moure els Servents de Maria a compilar més detalladament la regla de vida de les congregacions, per evitar que en aquells indrets on els frares no poguessin arribar hi haguessin abusos o males interpretacions de la regla. Fruit d'aquest propòsit va veure la llum el *Congregante y Siervo perfecto* de fra Lorenzo Reymundinez, compilat com una regla de vida acurada i precisa, amb una explicació detallada de com havia de ser l'organigrama bàsic d'una congregació dels Dolors.

Convent del Bonsuccés. Barcelona.

3.3.- Les primeres obres didàctiques dels Servents de Maria

3.3.1. Corona dolorosa y ramillete histórico

Aquesta obra va ser redactada per fra Francesc Epifani Cedó l'any 1660 i publicada l'any 1664 per Casa de Mathevat, de Barcelona. El seu títol original és *Corona dolorosa y ramillete histórico. Exercicio espiritual para los que se precian de siervos humildes de Maria: en que se meditan los mas sentidos Dolores, que padecio en la vida y muerte de su amado Hijo Jesus: segun la costumbre antigua de la Religión de sus devotos siervos.*

CORONA
DOLOROSA,
Y RAMILLETE
HISTORICO.

EXERCICIO ESPIRITVAL,
PARA LOS QUE SE PRECIAN DE
Siervos humildes de Maria: en que se meditan
los mas sentidos Dolores, que padeciò en la vida,
y muerte de su amado Hijo Iesus: segun la
costumbre antigua de la Religion de
sus devotos Siervos.

COMPUESTO POR EL MENOR DES-
ta Religion el Maestro Fr. Francisco
Epiphany Cedo.

DIRIGIDO AL ILLVSTRE SEÑOR
Don Francisco de Espuny, i de Claramunt Cava-
llero del Abito de San Iuan, Comendador de la
Espluga de Francoliny, i Recibidor de su
Orden en este Principado de
Cataluña.

CON LICENCIA,

En Barcelona, en casa de Mathevat, delante la
Retoria de N. S. del Pino, Año 1664.

Es tracta d'una obra editada per l'Orde dels Servents de Maria destinada exclusivament als seglars de Catalunya vinculats a l'Orde, per a la seva formació i correcta devoció. Tot i que l'objectiu bàsic de l'obra és promoure la devoció envers la Mare de Déu dels Dolors tot explicant els inicis de la fundació dels Servents de Maria, també té l'objectiu de justificar la fórmula de les congregacions, explicar-ne el seu origen i diferenciar la seva manera de viure de la de les confraries.⁹

Aquesta obra està dividida en dos llibres, amb vint -i -quatre capítols el primer i set el segon.¹⁰

Es tracta d'una obra feta bàsicament de meditacions¹¹, encara que també hi trobem comentaris sobre els orígens de l'Orde, un resum de la fundació dels Servents de Maria a Espanya i un formulari per a recitar la Corona dels Sets Sants Dolors¹².

⁹ Vegeu document número 7 de l'Annex Documental.

¹⁰ Vegeu document número 8 de l'Annex Documental.

¹¹ Les meditacions constaven de quatre parts: consideració, ponderació, afectes i col·loqui.

¹² Vegeu document número 9 de l'Annex Documental.

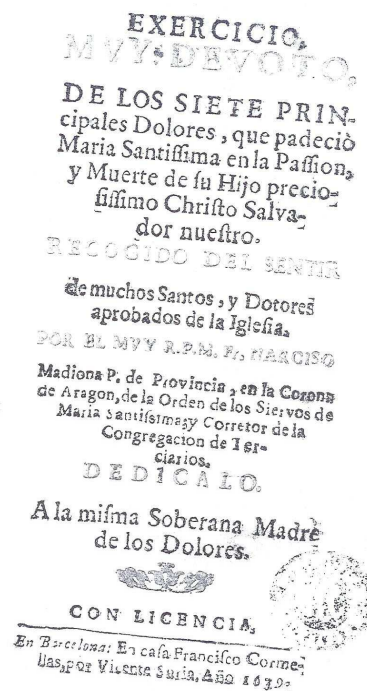
Finalment, hi ha un breu resum de privilegis, una pàgina d'errades i una curiosa "tabla de cosas notables" ordenada alfabèticament.

Fra Epifani adreça el llibre a:

Al letor (sic), humilde, i devoto siervo de la Adolorida Virgen Maria, sin Culpa Original en el primer instante de su Creacion.

3.3.2. Ejercicio muy devoto de los siete principales Dolores

L'any 1679 es va publicar *Ejercicio muy devoto de los siete principales Dolores que padeció Maria Santíssima en la Passión, y Muerte de su Hijo preciosísimo Christo Salvador nuestro. Recogido del sentir de muchos Santos, y Doctores aprobados de la Iglesia*, obra escrita per fra Narcís Mediona, provincial de la Corona d'Aragó i corrector de la Congregació de Terciaries de Barcelona. Es tracta d'un devocionari bàsic, un petit manual per als congregants, amb un interessant pròleg històric sobre els orígens i la difusió de les congregacions dels Dolors a Europa, a Alemanya, a Àustria o a França. El llibre està dividit en set capítols.¹³

¹³ Vegeu document número 10 de l'Annex Documental.

L'objectiu bàsic de fra Narcís Mediona era fer arribar a la majoria de congregants precisament la regla de la butlla *Sedis Apostolicae Providentia* del Papa Martí V, perquè quedés clar que les congregacions dels Dolors són ordes tercers¹⁴.

En aquesta obra queda delimitada la divisió que hi ha entre congregacions i confraries, essent la principal diferència d'ambdues institucions el nivell de compromís envers l'Orde, i el nombre d'actes que organitzen, quedant plasmat també en una diferència de privilegis¹⁵.

3.3.3. Congregante y siervo perfecto

Aquesta obra, *Congregante y siervo perfecto de la S.S. Virgen de los Dolores. Dividido en quatro libros*¹⁶, va ser escrita per fra Lorenzo Reymundinez y Cobo, i publicada el 1687 a Barcelona, encara que existeixen múltiples edicions i reedicions: 1695, 1732, 1755, 1816 i 1847.

¹⁴ Vegeu document número 11 de l'Annex Documental.

¹⁵ Vegeu document número 12 de l'Annex Documental.

¹⁶ Vegeu document número 13 de l'Annex Documental.

Al llibre I s'explica l'aparició de la Mare de Déu dels Dolors als set sants fundadors i com els va entregar l'hàbit negre en memòria dels seus dolors, soledat i viduitat¹⁷.

El llibre II conté una explicació detallada de com havia de ser l'organigrama bàsic d'una Congregació dels Dolors, la qual cosa va ajudar molt a la proliferació d'aquestes congregacions. Es fa una acurada descripció dels càrrecs directrius de la Congregació i el sistema d'eleccions. En el capítol XIIIè es donen les normes que s'han d'observar en l'Oratori de la Congregació: s'ha d'entrar sense cerimònies, no mirant la diferència de les persones, perquè tots són i s'anomenen germans; les espases es deixaran a la porta i s'ocuparà el lloc que correspongui al càrrec que es tingui. És de notar que aquestes ordinacions regien en una època en la qual el protocol establia diferències segons la classe social de les persones.

La mateixa obra, al llibre III i IV, dóna normes per a la conducta dels congregants, des del matí en despertar-se fins a l'hora d'anar a dormir. Es recomanen com a lectura espiritual les obres de fra Luís de Granada, "*Exercici de la Perfecció*" del pare Rodríguez, "*Introducció a la Vida Devota*", de sant Francesc de Sales, i també les vides dels sants, tot indicant que moltes accions dels sants són més per admirar que per imitar. Recomana també obres de caritat amb el proïsme, l'exemplaritat amb els fills, l'ajut a pobres i malalts i els sufragis per les ànimes del Purgatori.

Continua el llibre amb la transcripció de les principals devocions del congregant, el Septenari als Dolors de Maria i el rés diari de la Corona Dolorosa amb les *Lletanies Lauretanes*, per acabar amb el sumari de les gràcies i indulgències concedides per diversos papes als qui veneren la Mare de Déu dels Dolors.

Aquesta obra era considerada com un sinònim d'estatuts, un manual on es feia referència a tot, i que donava resposta a gairebé tot. S'expliquen els orígens de l'Orde dels Servents de Maria, els exercicis quotidians, les cerimònies ordinàries i extraordinàries, els organismes de govern, la litúrgia i els rituals convenientment explicats i descrits, les indulgències i privilegis, etc. El *Congregante* va esdevenir el manual típic de tots els membres de les congregacions dels Dolors, i molts dels seus dirigents van veure en ell un eficaç substitut a la presència directa dels frares Servents de Maria.

¹⁷ Vegeu document número 14 de l'Annex Documental.

La congregació comunicava a les congregacions establertes en altres poblacions la defunció dels germans, intercanviant els sufragis. Al Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (en endavant MASMM) es conserven algunes cartes en les quals la congregació de Mataró donava les gràcies a la de Badalona per haver resat pel sufragi de les ànimes dels seus difunts. Aquest fet es donava entre totes les congregacions agermanades.¹⁸

El *Llibre de Resolucions de la Congregació de Mataró* indica la llista de congregacions que tenen germandat pels sufragis, 55 a Catalunya i 4 a la resta de la Península, les de Jaén, Granada, Múrcia i Cartagena¹⁹. Al número 22 d'aquest llistat figura la congregació dels Dolors de la vila de Berga.

3.3.4. Altres obres didàctiques

- *Reformación de los devotos de María Virgen y Regula de la congregación de sus siervos* (1663), de fra Francesc Epifani Cedó.
- *Resumen de las Indulgencias que ganan los Congregantes de la Virgen de los Dolors y modo de rezar su Corona* (1687), *Hazedillo de saludable mirra y ejercicios dolorosos para las nobles señoras de la ilustre Congregación de la Virgen Santísima de los Dolores en el Convento de sus Siervos del Buen Sucesso de Barcelona* (1690) i *Norte del Congregante* (1700), tots tres de fra Narcís Galindo.

Totes aquestes obres didàctiques van posar les bases per a la proliferació de les Congregacions dels Dolors, amb la garantia que totes i cadascuna d'elles serien fundacions similars, i asseguraven que, tot i la llunyania de la majoria de fundacions dels convents dels frares, es guardaria l'esperit de la butlla *Sedis Apostolicae Providentia* i l'espiritualitat de l'Orde dels Servents de Maria.

L'any 1767 es va publicar a Barcelona *Historia del Origen, y Fundacion del Sagrado Orden de los Siervos de Maria, y vidas de sus siete beatos fundadores*, de Joseph de Sagarra y Baldrich, noble de Catalunya, doctor en Dret i congregant de la Congregació dels Dolors. Es tracta d'un llibre dividit en dues parts: a la primera explica l'origen i

¹⁸ Vegeu document número 15 de l'Annex Documental.

¹⁹ Vegeu documents número 16 (llista de les congregacions agermanades amb la de Mataró), 17 (mapa de Catalunya) i 18 (mapa d'Espanya) de l'Annex Documental.

història de l'Orde i en la segona explica, resumidament, la vida dels set fundadors. Acaba amb una referència de les gràcies i miracles esdevinguts per intercessió dels set fundadors.

Il·lustració de la *Historia del origen, y fundacion del sagrado Orden de los Siervos de Maria y vidas de sus siete Beatos Fundadores* representant Giovanni Buonagiunta.

3.4.- El sistema de govern de les Congregacions dels Dolors

La primera directriu la marca la butlla *Sedis Apostolicae Providentia* de l'any 1424, on s'estipulava que el govern de les congregacions estaria espiritualment vinculat a un convent dels Servents de Maria, i es basaria en tres institucions: el corrector, el prior i la junta. La butlla estableix que el corrector té les màximes atribucions, i el seu objectiu principal és garantir l'aplicació de la regla de vida. La butlla recomana que "*allà on hi hagi una Congregació es tingui per corrector un frare sacerdot de l'Orde dels Servents de Maria que sigui idoni per a tal funció*". D'aquesta manera es garantia la supervisió dels frares i la seva vinculació directa amb l'Orde dels Servents de Maria. El prior (a

voltes també anomenat vicari) tindrà “*tanta potestat com el corrector li vulgui concedir*” per tal de representar-lo i ajudar-lo en el govern. Aquesta característica fa que el govern de les congregacions dels Dolors no sigui piramidal sinó dual, ja que a voltes molts correctors delegaven les funcions administratives als priors, reservant-se però les funcions espirituals i l’última paraula a l’hora de prendre decisions. La junta es forma de les persones més respectables de la congregació. El fet que la butlla fos poc precisa en segons quins aspectes va provocar que cada congregació apliqués la seva normativa segons les seves necessitats particulars, i és la raó per la qual existeixen tants matisos entre unes congregacions i altres.

Amb el *Congregante* de fra Lorenzo Reymundinez es va especificar més detalladament l’organització de les congregacions dels Dolors. L’esquema de fra Lorenzo Reymundinez respectava profundament l’esperit de la butlla *Sedis Apostolicae Providentia*, però especificava els aspectes administratius que no quedaven clars. Aquest esquema va tenir tant d’èxit que es va aplicar a la pràctica totalitat de les congregacions dels Dolors de la Corona d’Aragó, i a molts llocs el *Congregante* va esdevenir un sinònim d’estatus i reglaments. El llibre II d’aquesta obra està dedicat al funcionament corporatiu de les Congregacions, amb la descripció dels càrrecs directius²⁰.

Pot cridar l’atenció la gran quantitat d’oficials que componen el govern d’una Congregació dels Dolors, però hem de tenir en compte que fra Lorenzo Reymundinez va ser corrector de la de Barcelona, que era una de les més populoses del món. En els pobles o ciutats on no hi havia prou congregants capacitats per omplir tots els càrrecs de govern es procedia al sistema d’acumulació o es prescindia dels menys importants.

A continuació passem a detallar els diferents càrrecs amb les funcions bàsiques de cadascun d’ells:

- **Corrector.** Cap, dirigent i pare de la congregació. Tal i com estipulava la butlla *Sedis Apostolicae Providentia*, sempre que fos possible havia de ser un frare sacerdot dels Servents de Maria; en el seu defecte s’escolliria un sacerdot capacitat. A Catalunya només allà on hi hagués convent de frares hi havia un frare Servent de Maria per corrector; la resta de congregacions havia de presentar una terna de sacerdots, i els frares del convent de Servents de Maria més proper n’escollien un. Es fa càrrec del

²⁰ Vegeu document 19 de l’Annex Documental.

govern, convoca les juntes, tant les ordinàries com les extraordinàries, fa les plàtiques i sermons o encarrega que es facin i també s'encarrega de castigar i corregir els defectes dels congregants.

- **Subcorrector.** Tenia les mateixes atribucions que el corrector i la seva funció era substituir-lo en la seva absència.

- **Prior.** Era el primer dels germans. S'alternaven en aquest càrrec un seglar i un clergue. Té tanta autoritat com el corrector li vulgui concedir. Ha de ser exemple per a la resta de congregants, i model de bon comportament. Generalment té funcions més de caire administratiu, com per exemple donar avís dels congregants malalts, comunicar les defuncions, coordinar els actes, etc.

- **Discrets.** És el nom amb què es designen els consellers particulars del corrector i del prior. Han de ser dos, un eclesiàstic i un altre seglar. Havien de portar al dia l'estat de la congregació, i d'informar i recordar oportunament a les juntes de tots els aspectes destacats.

- **Secretari.** Porta els comptes de la congregació, recull les almoines, les fa guardar convenientment i guarda una clau de la caixa de cabals. Redacta les actes de les Juntes, porta el llistat dels congregants i s'encarrega de la correspondència, tant la interna de la congregació com la de les altres congregacions.

- **Subsecretari.** La seva funció era aprendre l'ofici de secretari i d'aquesta manera succeir-lo en el càrrec.

- **Receptor.** La seva missió és custodiar la caixa de cabals i portar la llista de despeses. Rep els diners que li proporciona el secretari (o altre oficial superior) però no en deixarà sortir cap sense una ordre directa del corrector, prior o discrets.

- **Sagristans.** Solien ser dos. Custodiaven els ornaments de l'altar, repartien els instruments i els altres elements de la processó i antigament solien ajudar a missa.

- **Porters o ostiaris.** S'encarregaven de mantenir neta la capella i de no deixar entrar als actes privats de la congregació ningú que no fos congregant. Tampoc no deixaven entrar ningú armat; si algú portava armes les havien de recollir i custodiar-les. També controlaven l'assistència dels congregants als actes reglamentaris.

- **Infermers.** Solien ser també dos. S'encarregaven de visitar els congregants malalts, procurant per al seu bé, tant físic com espiritual, i ajudar-los sempre que poguessin.

A les **Juntes Secretes** assistien el corrector, el prior, el discret eclesiàstic i el seglar, el secretari, el receptor, el mestre de novicis i set consultors. També hi podien assistir tots aquells que havien estat priors. Era obligatòria l'assistència d'un mínim de deu

membres de la Junta. *El Congregante* assenyala que en aquestes juntes s'havien d'evitar les converses impertinents.

L'elecció del corrector depenia directament dels frares Servents de Maria, i el càrrec tenia una durada de tres anys, amb possibilitat de reelecció.

Els altres càrrecs tenien una durada de dos anys i l'elecció es feia a partir de ternes²¹, presentades el divendres abans de la festivitat de l'Ascensió, amb un cerimonial compilat per fra Lorenzo Reymundínez que preveia tots els detalls. Es resava el *Veni Creator* invocant l'Esperit Sant i, publicades les ternes, sortien de la reunió els proposats. Seguidament els sagristans recollien les paperetes dels vots, que eren escrutats pel corrector, i s'anomenaven per als càrrecs els qui havien tingut més vots, amb l'excepció del receptor, que el triava la nova junta. La sessió s'acabava amb el rís del *Te Deum* i la *Salve*. El divendres següent el corrector confirmava en el càrrec els elegits, els donava la benedicció i prenien possessió. El secretari tenia cura d'inscriure en el llibre els noms dels qui ocupaven els càrrecs i també de fer una tauleta que s'exposava en un lloc públic.

3.5.- Devocions pròpies de la Congregació

D'entre les manifestacions devocionals externes envers la Mare Adolorida, en trobem un grup que podríem dir-ne ordinàries, en tant que tenien –o tenen- una repetició periòdica fixada pel calendari; i d'altres, de caràcter extraordinari, determinades per accidents circumstancials. Deixant de banda les darreres, de les del primer grup n'hi ha una que sobresurt pel seu caire espectacular i que transcendeix a la via pública: la processó dels Dolors, de la qual ja ens ocuparem posteriorment. Ara voldríem referir-nos a aquelles pràctiques més recollides, que tenen –o tenien- lloc al clos de l'església, com són la Corona Dolorosa, els Exercicis penals i el Septenari.

²¹ Llista de tres persones, proposades perquè un superior o una junta designi entre elles la que haurà d'exercir un càrrec.

3.5.1. La Corona Dolorosa

El principal exercici de devoció que propagaven els Servites era la Corona Dolorosa, que consistia en la meditació dels Set Dolors de Maria, resant per cada Dolor un Parnostre, set Avemaries i un Gloria Patri. Com a final es resaven tres Avemaries en memòria de les llàgrimes de Maria i es podia completar la Corona amb el r  s de les Lletanies Lauretanes²².

Els episodis que ens proposa la *Corona* són els següents:²³

- I.-.....L'anunci de Simeó
- II.-.....La fugida a Egipte
- III.-.....La pèrdua de Jesús
- IV.-.....El camí del Calvari
- V.-.....Maria al peu de la Creu
- VI.-.....Jesús en braços de Maria
- VII.-.....Sepultura de Jesús

Tots aquests *dolors* corresponen a fets narrats pels evangelistes Mateu, Lluc i Joan, amb l'excepció del VI  , que ens presenta Jesús mort a la falda de Maria.   s una representació anomenada també *La Pietat* que, encara que els evangelistes no la descriuen, ha colpit profundament el poble cristi   i ha estat reproduïda repetidament pels millors artistes, pintors i escultors.

Aquest moment tràgic en què Maria rep el cos mort del seu Fill Diví ha estat per al nostre poble la representació preferida de la Mare de Déu dels Dolors.

Aquesta representació iconogr  fica de Maria amb el Fill mort a la falda s'inicia a Alemanya en el segle XIV; passa a Itàlia i els Servites la propaguen per tot Europa. De la mateixa manera que Maria ens mostra l'infant Jesús a la seva falda, com en un tron, ara ens el presenta, després de mort, consumada la redempció.

²² Vegeu document número 20 de l'Annex Documental.

²³ Vegeu document número 21 de l'Annex Documental.

3.5.2. Exercicis penals

Els actes de penitència –siguin corporals o espirituals– sempre han tingut la recomanació de l'Església. A més, per a una associació piadosa consagrada a meditar els dolors de Maria Santíssima, no té res de sorprenent que vulgui participar d'aquells, en la mesura humana, àdhuc amb patiment físic i sota la idea purgativa del pecat. La flagel·lació com a mètode de mortificació corporal constituí un dels exercicis col·lectius propis de les Congregacions dels Dolors. En els llibres de comptabilitat d'algunes Congregacions dels Dolors, com per exemple la de Besalú i la de Berga, apareixen esmentades repetidament les compres de cordes per deixuplines²⁴. Aquest acte tenia lloc a la capella, els divendres, seguidament del rés de la Corona Dolorosa. L'obra el *Congregante y Siervo Perfecto* ho explica així:

Acabadas las Ave Marías, los Sacristanes apagarán las luces, y entretanto que se dispondran para el ejercicio penal, ó disciplina, el Padre Corrector dirá con voz muy compasiva:

Passio Domini nostri Virginis Mariae sit in corde, et corpore nostro. Amen.

Aquí començarà la disciplina:

Entretanto que durará la disciplina, se dirá á coros el Salmo del Miserere, el Corrector un verso, y los demás otro.

Flagel de disciplina. MASMM

²⁴ Instruments de flagel·lació fets de cordetes o de cadenes.

3.5.3. Septenari dels Dolors

La diada de la Mare de Déu dels Dolors (divendres de Dolors) se celebra el divendres abans del diumenge de Rams²⁵ i és una festivitat típicament servita. Aquesta festa es trobava inclosa en el que s'ha vingut a anomenar Septenari dels Dolors. Es tractava de set dies de reflexió, preparació i meditació dels Dolors de Maria Santíssima, que començaven el dissabte anterior al divendres de Dolors i acabaven amb la festa de celebració mariana. Cada dia se celebrava un dolor. Aquest pietós exercici del septenari tenia com a finalitat l'ajut als congregants i devots de la Mare de Déu a preparar i celebrar la Diada dels Dolors amb molta devoció i fervor.

Durant l'últim terç del segle XX moltes congregacions van modificar la durada de les jornades d'aquest exercici i el Septenari es va transformar en Quinari, passant de set a cinc dies.

Rosari per resar la Corona Dolorosa

²⁵ Cal no confondre amb la festa litúrgica dels Dolors Gloriosos de la Mare de Déu, que se celebra el 15 de setembre.

4. HISTÒRIA DE LA CONGREGACIÓ DE BERGA

4.1.- Fundació

El dia 13 de setembre de l'any 1692 Fra Francesc Maria Poggi Florentinus²⁶, professor de Teologia Sagrada i prior general de l'Orde dels Servites, autoritzava els habitants de Berga la facultat de fundar una congregació amb el títol dels Set Dolors de la Mare de Déu a l'església parroquial de Santa Eulàlia i de construir una capella i un altar amb les gràcies i els favors oportuns. I el 4 de desembre del mateix any el prevere Francesc Riu, en substitució del Bisbe de Solsona, Emanuele de Alva²⁷, signava a Berga la concessió d'aquesta facultat i la llicència oportuna, és a dir, donava el seu vist-i-plau.

Així consta en un document imprès²⁸, en llatí, i en una còpia manuscrita²⁹ del mateix que es conserven a l'Arxiu Parroquial de Berga, en la carpeta titulada “*Congregación de Nuestra Señora de los Dolores de la Villa de Berga*”³⁰.

4.2.- Sistema de govern

Quant als càrrecs directius, disposem de dades de nomenament d'oficials per al bon regiment i administració de la Congregació dels Dolors de Berga dels anys 1738, 1744, 1748 i 1793³¹.

²⁶ Aquest prior general de l'Orde dels Servites va firmar a Roma el decret que autoritzava l'erecció de la Venerable Congregació Servita. Juntament a la seva firma posava el seu lloc de naixement: Florència (florentinus).

²⁷ Prelat barceloní que l'any 1692 va autoritzar, a més de la de Berga, la fundació de la Congregació dels Dolors de Tàrraga. De l'any 1693 al 1697 va dirigir la diòcesi de Barcelona, amb una autèntica explosió de fundacions de congregacions dels Dolors: Bagà, Cardona, Igualada, Vilafranca, Caldes de Montbui, Mataró, Sitges, Vilanova de Cubelles, Vendrell i Arbòç.

²⁸ Vegeu document número 22 de l'Annex Documental.

²⁹ Còpia manuscrita amb una anotació al marge lateral esquerre que diu així: “*Copia de la fundacion, y ereccion de la Congregacion de Siervos de la Virgen de los Dolores, o, licencia para fundarla en la Villa de Berga del Corregimiento de Manresa*”. Veure document número 23 de l'Annex Documental.

³⁰ Vegeu documents número 24 (transcripció) i 25 (resum traduït) de l'Annex Documental.

³¹ Vegeu documents número 26, 27, 28 i 29 de l'Annex Documental.

1738	
Corrector	Joseph Claris, prevere
Prior	Sr. Don Antoni de Tord y de Prat
Subcorrector	Dr. Joseph Goncer, prevere
Receptor	Miquel Muti, passamaner
Consultors	Es reserva la tria al corrector
Enfermers	Reverent Pere Marcer. I Jaume Sastre, espadenyer
Porter	Josep Ferrer, sastre
Sagristans	Pere Muntorci, prevere, i Pere Cruell, paraire
Secretari	Pere Claris, notari

1744	
Corrector	Joseph Claris, prevere i rector
Prior	Dr. Joseph Goncer, prevere
Subcorrector	Pere Martir Irla, prevere
Consultors	Sr. Don Anton de Tord y de Prat; Anton Bergafeta
Enfermers	Diego Puig i Anton Fonsere
Porter	Francesc Santamaria
Sagristans	Ramon Riu i Anton Claris, sagristans eclesiàstics Jaume Sastre y Sala, y Joan Fuibas, sagristans seculars.
Secretari	Francisco Claris, notari
Mestre de novicis	Josep Lladó, prevere

1748	
Corrector	Joseph Claris, prevere
Prior	Anton Bergafeta
Subcorrector	Dr. Joseph Gonser, prevere
Receptor	Reverent Anton Claris
Consultors	Anton de Tord y de Prat; Anton Claris
Enfermers	Joaquim Prat; Joan Cortada
Porter	Agusti Bosch
Sagristans	Josep Obiols i Ramon Riu, sagristans eclesiàstics Jaume Sastre i Diego Puig, sagristans seculars

Secretari	Francisco Claris, notari
Mestre de novicis	Baltasar Florejachs, prevere.

1793	
Piora	Antonia Vilardaga
Superiora	Luiza de Tord
Discreta major	Antonia Ferrer
Discreta menor	Antonia Farguell
Consultora major	Ana Maria Viladomar
Consultora menor	Eularia Rocafort
Sagristana major	Antonia Camprubi
Sagristana menor	Theresa Freixa, donsell
Mestra de novicies	Rosa de Pastor
Receptora	Antonia Sastre
Vota sagristanes	Mariana Bonet y Eularia Viladomar
Andadora	Antonia Codina
Portera	Antonia Borrás

Sabem, pel “*Congregante y Siervo perfecto*”, que l’elecció dels càrrecs que conformaven la junta de la congregació es feia a partir de ternes.

En el cas de Berga, existeix a l’Arxiu Parroquial un document molt interessant de 1785 que serveix per il·lustrar aquest sistema d’eleccions a partir de ternes: davant la renúncia del rector de la vila a ocupar el càrrec de corrector de la Congregació dels Dolors, la Junta proposa tres subjectes eclesiàstics per ocupar aquest càrrec: en primer lloc, el prevere Antonio Pasola; en segon lloc, el prevere Pedro Cluet; i en tercer lloc, el prevere Francisco Claris.³²

³² Vegeu document número 30 de l’Annex Documental.

4.3.- Despeses

A l'Arxiu Parroquial de Berga es conserva un llibre de comptes que recull les despeses de la Congregació dels Dolors des de l'any 1744 fins el 1787. Hem fet un estudi amb les despeses més interessants entre els anys 1745 i 1785³³.

Veiem que les despeses més significatives són per a la música del Septenari i altres celebracions, per pagar el sermó de Maria Santíssima³⁴, per al lloguer de la casa a la Barrallera i per a l'oli i la cera. També hi ha moltes referències a despeses per l'arranjament de l'aixovar de la congregació.

Però potser una de les despeses més interessant la trobem l'any 1765, ja que figura un pagament de 16 lliures a Josep Viladomat per a la Verònica. Ignorem si aquest pintor era fill del també pintor Antoni Viladomat o si pertanyia a alguna de les famílies d'igual cognom que residien a Berga. Sigui com sigui, és l'únic Viladomat que l'esmentat llibre de comptes, en l'estat que actualment es troba, permet documentar ocupat en treballs de pintura per encàrrec de la congregació.³⁵

Sabem també que els impropis³⁶ que la congregació portava a la processó de Divendres Sant foren esculpits l'any 1762 per Antoni Costa³⁷, hipotètic autor del retaule de la capella, i que el mateix any els daurà Faust Padrós.³⁸

Una altra despesa significativa que trobem l'any 1762 és la de 7 sous i 7 diners per comprar cordill de disciplina, per a la flagel·lació durant els exercicis penals. Aquesta despesa torna a aparèixer l'any 1764; en aquest cas es gasten 4 sous. L'any 1778 es paguen 3 lliures a Pere Pla per a la compra de 18 disciplines.

El 20 d'agost de 1770 s'acabà de pagar el quadre que tancava el cambril, obra de Josep Savall, pintor barceloní d'arrels berguedanes.

³³ Vegeu document número 31 de l'Annex Documental.

³⁴ Es refereix a la festa de la Verge dels Dolors, el divendres de Passió.

³⁵ A l'anotació del pagament fet a Josep Viladomat, el nom d'aquest va acompanyat de l'expressió "*qual era pintor*", forma gens habitual d'indicar l'activitat d'una persona i que sembla reflectir sorpresa per part de qui l'escrigué. Potser la pràctica de la pintura no era l'ocupació habitual de Josep Viladomat o potser, per a qui féu l'anotació, algun altre aspecte de la personalitat de Josep Viladomat era més notori que aquesta pràctica.

³⁶ Veure apartat 4.7.3 del treball: *La processó a principis del segle XIX*.

³⁷ Antoni Costa, juntament amb el fuster berguedà Cristòfol Escobet, construí els impropis i un tron que es col·locava a l'altar major. Cobraren 8 lliures el primer i 4 lliures i 10 sous el segon.

³⁸ Faust Padrós era fill d'un notari de Vic que exercia a Prats de Lluçanès. Nasqué vers l'any 1680 i es formà a Vic en el taller del daurador Agustí Basil. Tingué el seu taller a Berga fins que morí en edat avançada l'any 1766.

El dia 6 d'agost de 1785 es van pagar 101 lliures i 14 sous per a la construcció del cadafal de la Verge, el qual havia de substituir-ne un altre, probablement molt senzill, fet trenta anys abans per un fuster berguedà. L'escultura del nou cadafal s'encarregà a Carles

Morató³⁹, que va cobrar 75 lliures per la seva participació en la construcció de “lo ataüd de Nostra Senyora”, obra en la qual també van treballar el fuster Cristòfol Escobet i el manyà Antoni Soler. El primer cadafal l'havia construït Ramon Roca pel preu de 16 lliures.

També criden l'atenció les despeses per a l'obertura de la tomba dels congregants, el 1748, i diversos pagaments per netejar i escurar dita tomba (anys 1757, 1771, 1780)⁴⁰.

El 1780 hi ha una despesa de 3 sous per a una carta del correu. Precisament en aquest any, durant el regnat de Carles III, es decreta la supressió de gratuïtat de correspondència entre les congregacions agermanades.

Pel que fa a les persones que porten els comptes generals de la congregació (càrrega i descàrrega) entre els anys 1744 i 1785, són els següents:

Del 1744 al 1749: el senyor Anton Claris, prevere i col·lector de la Venerable Congregació dels Dolors.

Del 1780 al 1783: el senyor Pere Martyr de Martín, sacristà i col·lector de la congregació.

El 1784: el senyor Anton Rosal, prevere i sacristà.

Del 1785 al 1787: el senyor Diego Puig, receptor.

³⁹ En aquesta època Carles Morató estava al capdavant del taller que el seu pare, el conegut autor del santuari del Miracle, havia tingut a Solsona fins que morí. Acabada la construcció del taüt o cadafal de la capella dels Dolors de Berga, Carles Morató es mantingué vinculat a la ciutat, no sabem si per motius professionals o personals.

⁴⁰ “*Cap a mitjans del segle XIX l'autoritat civil va prohibir els enterraments en esglésies i capelles, i va ordenar que els cementiris es construïssin lluny dels centres de població i en llocs ben ventilats*”. Informació extreta de *Notes històriques de la ciutat de Berga* de Ramon Huch i Guixer. Edicions de l'Albí. Berga 1994.

DESPESES CAPELLA I CONGREGACIÓ DELS DOLORS DE BERGA		
1745	Pagat a Isidro Roca, tragner, per 12 cortans d'oli per la llantia	8 lliures 0 sous 8 diners
	Donatiu ofert al rei	16 sous
	Al mestre de capella per la musica del septenari i demes dias	7 lliures 5 sous
	Per la caritat del sermó de Maria Santíssima	2 lliures 16 sous
	Pagat al Barrallera per lo lloguer de la casa als 4 de juny de 1745	4 lliures 5 sous
1746	Per dos atxas novas per la congregació	3 lliures 4 sous 8 diners
	Al mestre de capella per la musica	7 lliures 5 sous
	Per la caritat del sermó de Maria Santíssima	2 lliures 12 sous
	A la Barrallera per lo lloguer de la casa als 24 de maig de 1746	4 lliures 5 sous
1747	Per adobar la claveguera	1 lliura 2 sous 6 diners
	Per la musica de Nostra Señora	8 lliures
	Per lo sermó de dita festa	2 lliures 16 sous
	Per una atxa	9 sous 8 diners
	A la Barrallera per lo lloguer de la casa per 1747	4 lliures 5 sous
1748	Als mestres de cases per la obertura de la tomba	4 lliures 3 sous
	Al mestre de capella per la musica	8 lliures
	Per lo sermo de dita festa	2 lliures 16 sous
	Al Barrallera per lo lloguer de la casa	4 lliures 5 sous
1749	Sermó de Maria Santíssima	2 lliures 16 sous
	Musica del septenari	8 lliures 2 sous
	Cera del rosari	8 sous 8 diners
	4 atxas per la professó	2 lliures 5 sous 11 diners
	A Ramon Roca per un finestró feu a la tomba	10 sous
	Per los pabets portaren de Barcelona	10 sous 6 diners
	A la Barrallera per lo lloguer de la casa	4 lliures 5 sous
	Per ciris per lo rosari	13 sous 11 diners
1750	Al mestre de capella per la musica	7 lliures 2 sous 6 diners
	Pel sermó de Maria Santíssima	2 lliures 16 sous
	A la Barrallera per lo lloguer de la casa	4 lliures 5 sous
1751	Una gerra en que caben sinch bots de oli i ha costat	6 lliures
	Mans de fuster y fusta per tancar dita gerra, pany, clau, frontissa y guix	1 lliura 8 sous 4 diners
	Per la musica del septenari, festa, siesta y professó	8 lliures 8 sous
	Per lo sermó	2 lliures 16 sous
	Per ciris per lo rosari	8 sous 9 diners
	A la Barrallera per lo lloguer de la casa	4 lliures 5 sous
1752	Per lo sermo	2 lliures 16 sous
	Per la musica	8 lliures 10 sous
	A la Barrallera per lo lloguer de la casa	4 lliures 5 sous

	Una casulla	7 lliures
1753	Sermó de Maria Santíssima	2 lliures 16 diners
	Música del septenari, completes, professó y offici	8 lliures 10 sous
	A la Barrallera pel lloguer de la casa	4 lliures 5 sous
1754	Entregat al Dr. Josep Claris (rector de la parròquia) per satisfer un quadro	2 lliures 15 sous
	A Ramon Roca, fuster, per la guarnició del dit quadro	15 sous
	Música del septenari, completes, professó y offici	8 lliures 12 sous
	Sermó de Maria Santíssima	2 lliures 16 sous
	A la Barrallera per la casa	4 lliures 5 sous
	A Anton Guix per disminució d'atxes	2 lliures 7 sous 6 diners
1755	A la Barrallera per lo lloguer de la casa	4 lliures 5 sous
	Sermó de Maria Santíssima	2 lliures 16 sous
	Música del septenari, completes, professó y offici	9 lliures 2 sous
	A Ramon Roca (fuster) per lo ataut de Nostra Señora	16 lliures
1756	A la Barrallera per lo lloguer de la casa	4 lliures 5 sous
1757	Per compondrer la campaneta	3 sous 9 diners
	Per remendar la casulla blanca ordinària	4 lliures 0 sous 10 diners
	Per la musica: septenari, offici, completes, professó y siesta	10 lliures 2 sous 6 diners
	Per netejar la tomba per podersi enterrar	9 lliures
1759	Per compondrer y guarnir lo ataut se feu en 1755: bayeta, galó d'or fals, tela gotima, veta de Gènova, gafets, fil negre, cordó de seda, seda de color i negra	25 lliures 12 sous 3 diners
	Per compondrer las vestas el 1757, set palms de Bocaram y una ma paper	12 sous 6 diners
	Per compondrer lo ataut una dotzena de epills platejades	7 lliures 4 sous
	Dos ll ^s aiguacuit y dos pams baieta	18 sous 6 diners
	Unas presillas per lo talam	1 lliura 19 sous
	Per la musica	11 lliures
1760	A Cristòfol Escobet per pagar dos guarnicions dels colaterals de la Congregació	9 lliures
	Per sis garsotas	2 sous
	Per las vestas 673 pams de bocaram de 10 P	3 lliures 2 sous 6 diners
	2 pams de domàs per la boça de portar lo pendó	1 lliura 4 sous
	Seda negra; tela gotima, fil y formas per las vestas	4 sous 11 diners
	Musica	11 lliures
	A Cristòfol Escobet, fuster, per sos treballs	5 lliures 9 sous
1761	A Ignasi Pobla, sastre, per diferents treballs	8 lliures
	A Antoni Guix per ciris per lo rosari	5 lliures 1 sous 1 diner
	Vint palms de puntas per unas estovallas	2 lliures
	Musica	10 lliures
	Al pare lector de sant Francesc per la predica	2 lliures 16 sous
	Damasquillo; ruans; flanjó; seda; sis trocas de fil; mans de sastre y boça de corporals	10 lliures 17 sous 9 diners

1762	Dues càrregas i nou cortans d'oli	51 lliures 15 sous
	Per compondrer las cortinas del sagrari petit, adobar las vestas y fer-ne una de nova	7 lliures 9 sous 10 diners
	Tela per estovallas y amits	5 lliures 7 sous 8 diners
	Per 44 cayrons per lo paviment de la porta trau al cruzero y taulada	10 sous
	Cera de l'any 1758	9 lliures 12 sous 6 diners
	Musica	11 lliures
	A Ignasi Costa per cosir una vesta, un vestidet del globo y cortinas del sacrari	1 lliura 10 sous
	A Fausto Pedros per platejar los intruperis per la professo	1 lliura 2 sous 6 diners
	A Diego Puig per tafetà negra per un cubrecalser	15 sous 9 diners
	Per una granatxa dels escolans	1 lliura 8 sous
	Per una cullereta per posar aigua al calser	15 sous 9 diners
	Per al predicador de Quaresma pel sermó de Nostra Sra.	2 sous 16 diners
	Per 4 panys, sis claus y un ferro per lo sacrari petit	1 lliura 9 sous 6 diners
	Per lo manobra quant se encayronà la porta de la sacristia	1 sou 6 diners
	Per un dietari y missa nova de N. Sra. de la Concepció	3 sous 6 diners
	A Anton Costa escultor (8 lliures) y a Cristòfol Escobet (4 lliures 10 sous) per fer lo trono que se posa en lo altar major e introperis	12 lliures 10 sous
	Per cordill de disciplina	7 sous 7 diners
1763	Cera i ensens	4 lliures 19 sous 10 diners
	Tela, fil i mans per corporals y purificador	1 lliura 14 sous 9 diners
	Per lo esmari sobre la calaixera de S. Joan, entre fuster y manya	1 lliura 16 sous
	Per compondrer lo altar, encendrer y apagar los ciris	7 sous 6 diners
	Per lo sermó	2 lliures 16 sous
	Puntas per las estovallas fetas al 1762	1 lliura 14 sous
	Musica	11 lliures
	Diego Puig y Ignasi Costa per dos vestas novas y compondrer las vellas	8 lliures 7 sous 1 diner
	A Josep Farriols per lo llautó dels cors de las vestas y compondrer paveteras	13 sous 7 diners
1764	A Diego Puig per satí carmesí per boça de corporals y cobrecalser	3 lliures 5 sous 3 diners
	30 sivellas per las corretjas de las vestas	5 sous
	Al vidrier per dos llantions y bleneras	3 sous 8 diners

	30 corretgetes per las vestas	1 lliura 10 sous
	Per cordill per disciplines	4 sous
	Sermó	2 lliures 16 sous
	Musica	11 lliures
	Galó y veta per compondrer una estola	2 sous 3 diners
1765	50 teulas	15 sous 6 diners
	Netejar la claveguera	1 lliura 14 sous 7 diners
	Fer y encarnar uns peus per N. S. del cameril	2 lliures 16 sous 3 diners
	A Josep Viladomat per la Verònica, qual era pintor	16 lliures
	A Diego Puig tela y fil per amits	1 lliura 1 sou
	A Diego Puig per compondrer la boça de setí carmesí	2 lliures 8 sous
	A Diego Puig per veta y boqueram per compondrer las vestas	10 sous
	Sermó	2 lliures 16 sous
	Musica	11 lliures
1766	Oli	
1767	Oli	
	Per adornos de plata per la llantia	6 lliures
1770	A Josep Savall, pintor, a compliment del quadro ab que se tanca lo camerin de Maria Santissima. (S'acaba de pagar el 20 d'agost de 1770).	8 lliures
	A Cristòfol (Escobet) per lo que se ly devia de las guarnicions dels quadros	3 lliures
1771	Per escurar la tomba	5 lliures 12 sous 6 diners
1776	Per sinc fulls de cartró per cucurullas	5 sous
1778	A Pere Pla per 18 disciplines	3 lliures
1780	Per una carta del correu, que demanaven germandat	3 sous
	Per escurar la tomba dels congregants	18 lliures 3 sous 9 diners
1785	75 lliures a Carles Morató, escultor; 25 lliures a Cristòfol Escobet, fuster; i 1 lliura i 14 sous a Antoni Soler, manyà, per lo ataut de Nostra Senyora	101 lliures 14 sous

4.4.- Llicències i indulgències

Es conserven a l'Arxiu Parroquial de Berga diversos documents on figuren les indulgències⁴¹ concedides als congregants dels Dolors per la seva assistència als exercicis espirituals, a la processó de Divendres Sant o a les diverses funcions i celebracions de la congregació. Aquests documents donen fe de les diverses pràctiques religioses que es portaven a terme: resos, comunió, confessió, exercicis particulars i generals, misses, processons, meditacions⁴²...

Disposem també d'un sumari d'indulgències concedides pel Papa Benet XIII l'any 1724 i de la butlla del pontífex Climent XII de l'any 1735.⁴³

Quant a les llicències, la més interessant data del 20 de novembre de 1777 i es tracta d'una llicència per exposar el Santíssim en les funcions o exercicis que es facin els segons diumenges de cada mes a la Capella de la Congregació de Berga, amb la pertinent concessió d'indulgències.⁴⁴

Un altre document interessant és una carta datada el 1833 en què el corrector de la congregació, Ramon Saló, sol·licita al bisbe de Solsona passar els exercicis dels divendres a la tarda als diumenges a la tarda. Dues coses que criden l'atenció en aquest document són: 1r. *“Por causa del ejercicio penal no eran admitidas la mugeres a los ejercicios de los viernes”*. No és d'estranyar que en la societat de l'època no s'admetessin les dones en aquests exercicis, no només perquè fossin un xic cruels, sinó també perquè aquesta disciplina exigia que els homes estiguessin despullats de cintura en amunt. I segons la moral de l'època era impensable que en aquestes condicions estiguessin barrejats homes i dones.

2n. En dues ocasions es fa referència al *“Congregante perfecto”* de Fra Lorenzo Reymundinez, la qual cosa demostra la importància i l'actualitat d'una obra quasibé 150 anys després d'haver estat publicada per primera vegada. Aquest fet demostra que aquesta obra es va convertir en un veritable manual per a les Congregacions dels Dolors, un referent indispensable. Sabem gràcies a un inventari de l'any 1780 que la Congregació dels Dolors de Berga disposava de dos exemplars d'aquesta obra⁴⁵.

⁴¹ Remissió que fa l'Església de les penes temporals degudes als pecats.

⁴² Vegeu documents número 32 i 33 de l'Annex Documental.

⁴³ Vegeu documents número 34 i 35 de l'Annex Documental.

⁴⁴ Vegeu document número 36 de l'Annex Documental.

⁴⁵ Vegeu document número 37 de l'Annex Documental.

4.5.- Donacions i testaments

La Congregació i la capella dels Dolors van atreure de seguida nombroses donacions pietoses, tant en diners com en joies i ornaments. Citem a tall d'exemple la deixa testamentària del prevere Cristòfol Golorons que llega al seu nebot Joan Golorons una quantitat de diners: “(...) *ab obligacio que estiga tingut y obligat perpetuament en fer cremar la llantia que jo he feta fabricar de plata y esta posada devant Nostra Señora dels Dolors de la present vila de Berga a la qual tinch molta devocio la qual llantia vull que cremia de nit y de dia (...)*”.⁴⁶

Aquesta i moltes altres donacions van permetre anar mantenint i enriquint la capella dels Dolors.

4.6.- Festes i celebracions

Els objectius envers els qual estaven destinades la majoria d'activitats de la congregació eren la veneració i devoció a la mare de Déu dels Dolors. A Ella li dedicaven les millors festes, les més solemnes i elaborades i les més concorregudes.

4.6.1. - Festa de la Mare de Déu dels Dolors

Com a preparació per a la festa de la Mare de Déu dels Dolors se celebrava el Septenari Dolorós. Com ja hem explicat, aquesta devoció consistia a meditar els set dolors de Maria durant els set dies anteriors a la festa; un dolor per a cada dia del septenari. Per sufragar les despeses del septenari, es feia una aplega d'objectes i de llatinadures, que al vespre d'un dia determinat eren subhastats a casa del Prior, i s'acabava amb la rifa d'un xai: se sortejava un xai viu, que durant aquells dies els infants passejaven pels carrers i anaven venent les paperetes; aquest xai el duïen ben guarnit amb llaços i cintes. I d'aquí venia una dita que deien a les dones que anaven massa engalanades amb arracades, anells i collarets: “*vas més guarnida que el xai dels Dolors*”.

⁴⁶ Vegeu document número 38 de l'Annex Documental.

El nom complet d'aquesta festa era *Ofici dels Set Dolors de la Benaurada Verge Maria, Fundadora de l'Orde dels seus Servents*, actualment també coneguda com a festivitat de Maria al Peu de la Creu, festa pròpia de l'orde dels Servents de Maria. Se celebra el Divendres de la Setmana de Passió (el divendres anterior al Diumenge de Rams). Aquesta festivitat va ser aprovada pel Papa Climent X, i publicada amb llicència i privilegi a Barcelona l'any 1673. És la patrona de l'orde, i per tant tots els membres de la família dels Servents de Maria (frares, monges o terciaris) tenien el deure de celebrar-la amb gran solemnitat. Durant aquesta festivitat se celebrava Ofici solemne, hi predicava un reputat predicador, s'hi feien unes grans il·luminacions amb ciris i la música era un element essencial. Durant la celebració es resava la Corona Dolorosa, cantada, amb acompanyament de música.

4.6.2. - Altres celebracions

Els divendres hi havia, a la Capella dels Dolors, funció⁴⁷ amb plàtica, amb molta concurrència de congregants. Cada segon diumenge de mes el Rnt. corrector hi celebrava missa de Comunió general.

Ja dins de la Setmana Santa, els dos actes propis de la congregació es feien el Dimarts Sant, que es cantava el *Miserere*⁴⁸ a la capella com a preparació del Triduum Pasqual⁴⁹, i el Divendres Sant al vespre es feia la Processó dels Dolors, de la qual parlarem més endavant.

Al setembre també es feia el Septenari Dolorós com a preparació de la festa de la Mare de Déu dels Dolors de setembre, que se celebrava el tercer diumenge d'aquest mes, i al final del Septenari es feia un Ofici solemne. Posteriorment, aquesta festa es fixaria al dia 15 de setembre.

⁴⁷ Cada funció o exercici comprèn tres actes: lectura, plàtica i meditació.

⁴⁸ El *Miserere* -també anomenat *Miserere mei, Deus*- és una composició creada per Gregorio Allegri al segle XVII durant el pontificat del Papa Urbà VIII. Es tracta de la musicalització del Salm 51 (anomenat *Miserere*) de l'Antic Testament. L'original es canta amb llatí.

⁴⁹ Es coneixen com a Triduum Pasqual els tres dies en els quals els catòlics celebren la passió, mort i resurrecció de Jesucrist. Comprèn el temps des de la tarda del Dijous Sant, fins la tarda del Diumenge de Pasqua. És el cor de l'any litúrgic.

4.7.- La Processó de Divendres Sant

Era un dels actes més concorreguts i elaborats dels organitzats per la Congregació.

4.7.1. Disposició per a la Processó

La processó de la Congregació dels Dolors de Berga es guiava seguint els paràmetres de la de Barcelona, que sortia del convent del Bonsuccés el Diumenge de Rams. Aquesta processó tenia un cerimonial molt concret, dissenyat l'any 1661 per fra Francesc Epifani Cedó, que es va mantenir inalterat fins principis del segle XX.⁵⁰ A causa de la influència que tingué la congregació de Barcelona com a model de la resta de germanes seves, és lògic que totes les processons dels Dolors s'assemblassin i compartissin el mateix llibre de cerimònies. En aquest sentit, disposem, a l'Arxiu Parroquial de Berga de la *Disposicio ab que se deu acistir a la Professó de Maria SSma Adolorida Mare y Senyora nostra per la carrera acostumada*:

En primer lloch se fa present com la Ilustre Junta secreta, despues de haver obtingut lo corresponent permis de S. Sria Illma y demes necesari, ha deliberat convocarse la Venerable Congregació, en lo Collegi Episcopal de esta Ciutat, essent la entrada dels congregants per la Porta de la Rambla.

Item lo vestit ha de ser una vesta de bocaram⁵¹ negre fins als peus, amb rosech⁵² de dos o tres palms y cucurulla⁵³ de alsada de dos palms, en lo mitg de la qual sobre lo pit ha de estar cusit un cor de llautó ab set espasas, anant ceñit ab una veta, en la qual deu portarse pendent la corona dels set Dolors de Maria Santissima portant en las mans uns guants negres sens tafeta⁵⁴ algun en los brassos, ni en altre part exterior, anant tambe ab mitjas negres y civellas las mes inferiors y modestas que a cada un sie posible.

Item al temps de anar desde las propias casas al dit Collegi Episcopal a hont se convocaria la Venerable Congregació en la hora senyalada deuran portar una vara negre, fentse

⁵⁰ Vegeu document número 39 de l'Annex Documental.

⁵¹ També dit bocassí o bocaran. Era un teixit negre, molt senzill i barat que per la seva vulgaritat va ser triat per fer els hàbits i vestes dels frares i congregants, en senyal d'humilitat enfront de teles més riques i ostentoses.

⁵² Tira rectangular de tela, també negra que els congregants portaven adherida a l'esquena, penjant de la cintura. Un cop desplegada s'arrossegava en forma de cua. Servia per guardar les distàncies entre els congregants a l'hora d'anar a la processó. Quan no es feia servir se solia dur penjada del braç, o subjectada al cinturó. En l'actualitat encara s'utilitza a la processó dels Dolors de Vic i de Tarragona.

⁵³ Barret de forma cònica, fet normalment de cartró, cobert amb una caputxa de la mateixa roba de la vesta i que tapava el bust dels congregants a les processons.

⁵⁴ Roba molt fina de textura avellutada, semblant a la seda.

aportar la atxa per altre subjecte, y anant ab tota modestia. En lo oratori el qual Col·legi Episcopal se faran los acostumats exercicis de lectura y oració deixantse la Penal Practica.

Item al temps de comensar a partir se donara a cada un sa propia atxa⁵⁵ y se posaran en lo puesto y filera que disposaran los dos congregants anomenats per est Ministeri, sens atendre a procedencia alguna, portant tots la Corona Dolorosa en la ma.

Item respecte que lo Col·legi Episcopal es un puesto tan proporcionat y capas de disposarse en sos claustros tota la Venerable Congregació: se suplica a tots los congregants que luego que sels avisa procurian y cohoperian per sa part en formarse y posarse en forma de Professo, peraque així puga lograrse eixir ab mes promptitut la congregacio.

Item se suplica per los Dolors de Maria Santíssima Mare (los quals deuen meditar-se en est acte exterior) que tots en comu, y cada un en particular, vagen ab suma modestia sens parlar ni saludar a persona alguna, no alsant lo cap indevotament, ni caminant ab pasos accelerats, sens girarse a una ni altre part livianament, ni portar criat ni altre persona per sostenir la atxa, ni arrimar-la a la paret en las ocasions que fa pausa la Professo, ni eixirse desta fins sia enterament finida, menos en lo cas de indispensable necessitat pues donant esta lloch e deuran avisar un dels Congregants que portan vara a fi que substituesca son puesto, y al tocar las Ave Marias se giraran de cara al Misteri de Nostra Santíssima Mare y diran las oracions acostumadas sens arrodillarse.

Item com altre dels fins principals que te esta Venerable Congregació en acompanyar a Nostra Mare Santissima dels Dolors en la Professo del Diumenge de Rams, sia edificar ab lo exemple de humilitat, reverencia y devocio als demes catholichs y excitarlos a una verdadera devocio y contemplacio dels acerbisims dolors y penas que pati Maria Santissima en la Pasio y Mort de son Amantissim Fill Jesus, lo que, si be procuran y acostuman practicar-lo los congregants en lo discurs de la Professo, se experimenta lo contrari en lo ultim della, pues que se ha observat moltes vegades que alguns dels congregants, al tornar de la Professo luego de haver arribat a esta Capella de la Venerable Congregacio no reparaban passar ab la cara descuberta per los carrers per ahont pasaba encara lo restant de la Congregacio, lo que en lloch de incitar a devocio als que ho advertian acostumaba a ser motiu de irrisio e irreverencia, lo que no acostuman practicar los congregants de las demes congregacions del Principat a las quals a mes de imitarlas apar mes conforme que pogues esta Venerable Congregació donar a ellas un verdader modello y exemple que puga servir per augment de la devocio de Nostra Santissima Mare per ser esta la mare y primera de las demes.

Perso esta disposat que al tornar la Congregació luego de pasades las atxas se quedian los congregants en esta Capella, anantse acomodant en los banchs della, deixant desocupat tot lo sotacor per los penitents, y que estant junta tota la congregació ab lo P. Corrector o Vicecorrector, se resara una Salve, y la Collecta corresponent, y quedant de este modo perfectament concludida la Professo podran anarsen los congregants per la porta desota lo cor.

⁵⁵ Gran ciri gruixut, de quatre blens, d'aproximadament un metre d'alçada, que servia per il·luminar el camí del congregant durant tota la processó.

Y si acas algun congregant per alguna precisa urgencia de necessitat se li oferis tornarsen en sa casa, sens poder esperar que sia retirada tota la Congregacio se li demana que procura passar per los carrers a hont no pasia Professo.

Y a fi que en lo succesiu ab motiu dignorancia no puga discreparse del prescrit methodo ab que deu acistirse a dita Professo, se ordena que lo Ilustre Sr. Prior y demes oficials cuyden de fer llegir annualment esta disposicio en un dels dias de exercici publich, procurant sia en la sexta semmana de Quaresma. Pues procehintse ab lo referit methodo redundara est acte publich en servey y agrado de Nostra Santissima Mare, en exemple y edificacio del proxim, en credit y abono de congregacio tant ilustre y causara molts augments espirituals ames de la Indulgencia plenaria que se guaïa ab dita acistencia, los quals Maria Santissima, com a thesorera dels Divinos Beneficis nos alcansara deson preciosisim fill per medi de est rendit obsequi. Pero contravenintse a la present disposicio, lo que Nostre Señor no permete, seria desacreditar a dita Ilustre Congregacio, subjectarla a la risa del Poble, y ames podria temerse un condigne castich de la Divina Justicia.

Aquesta disposició pertany al ritual del segle XVIII de la Processó dels Dolors, on s'ha suprimit un fragment de text que figurava en el document original, segurament perquè en un moment donat que desconeixem van considerar alguns accessoris, com les perruques i la golilla, massa carrinclons, i es va decidir suprimir-los:

Y esta forma de vestir observaran tambe indispensablement los que seran alguns portants del misteri, de manera que (menos en la cabellera, natural o postissa, y en la golilla⁵⁶, que portaran estos per la decencia) en tot lo demás se conformaran ab los altres congregants tant en lo de la vesta com en portar lo cor en mitg del pit ab tafeta per cinturo y rosari de ell penden, ab guants negres sens pulaynes, ni altres superfluitats.

L'objectiu d'aquesta processó era recordar els dolors de Maria durant la seva vida terrena. Es resegua la Corona Dolorosa, representat cadascun dels seus set dolors. En indrets com Barcelona o Manresa els referits set dolors es representaven mitjançant set petits misteris⁵⁷. En altres indrets com per exemple Berga, es va optar per representar cada dolor amb una bandera o sibil·la⁵⁸, anomenades així per les sentències que duïen escrites moltes d'elles i que feien referència al dolor que representaven.

⁵⁶ La golilla, també anomenada gorguera, és un coll de roba negra, unit amb un altre tros de roba negra folrat amb tela blanca engomada o emmidonada, normalment amb puntes, xurres, o altres decoracions.

⁵⁷ Cast. Paso. Figura o figures escultòriques que representen els passos de la vida, passió i mort de Jesucrist i que generalment es porten en les processons de Setmana Santa.

⁵⁸ Les sibil·les es portaven com una bandera, és a dir, amb una barra recolzada sobre l'espatlla del portant, i aquesta barra subjectava la part de dalt de la sibil·la, restant les dues cares de la bandera esteses a la vista dels devots.

4.7.2. Recorregut de la Processó. Segle XVIII

A l'Arxiu Històric Comarcal de Berga es conserva el document "*Estatuts i Costums del que deuen fer los Magnífics Regidors de Berga*", que forma part del Llibre de Registre de la Vila, número 152. Aquest document comprèn els folis 92-116 de l'esmentat llibre, encara que hem de dir que hi manca el foli número 113. Està datat en els anys 1724-1725 i sembla que va ser redactat o copiat pel notari Josep Altarriba i Godolà, qui exercí també com a secretari de la vila.

En aquest document es recullen tots els actes, tant civils com religiosos, als quals havien d'assistir els Regidors de l'Ajuntament de Berga al llarg de l'any. És, tal i com en diríem avui, un manual de protocol.

Aquest document és interessant pel fet que explica el recorregut de la Processó de Divendres Sant⁵⁹.

4.7.3. La Processó a principis del segle XIX

El 1813 Rafael Amat i de Cortada Senjust, més conegut com el Baró de Maldà⁶⁰, es trobava a Berga i va escriure al seu dietari, que ell mateix va anomenar *Calaix de Sastre*⁶¹, sobre la Processó de Setmana Santa a Berga:⁶²

El dia 15 d'abril de 1813 tancava la processó de Dijous Sant el pas⁶³ de Nostra Senyora dels Dolors, acompanyat pel Magnífic Ajuntament de Berga.

El dia 16 d'abril (Divendres Sant) a la nit, van sortir en processó un total de seixanta congregants dels Dolors, amb vesta i cucurulla, i portant els trofeus i impropis de la

⁵⁹ Vegeu documents número 40, 41 i 42 de l'Annex Documental (Fotocòpia del document original, transcripció i itinerari de la processó).

⁶⁰ El Baró de Maldà pertanyia a la petita noblesa borbònica, i portava el títol de cinquè Baró de Maldà per haver-lo heretat per via materna. Home de gran cultura, dominava el castellà, el llatí i tenia coneixements de francès i d'italià. Però la major part de la seva obra està escrita en llengua catalana. Home molt pietós, era congregant de la Venerable Congregació dels Dolors de Barcelona. El seu fill fou prior d'aquesta Congregació durant molts anys, i en l'església de dita Congregació la família del Baró hi tenia l'altar familiar.

⁶¹ Aquest extens dietari està format per milers de pàgines manuscrites, relligades en setanta-un volums, en els quals descriu, en un català col·loquial i pintoresc, tota mena d'esdeveniments locals, costums, personatges, funcions religioses, etc, no només de Barcelona, sinó de tot Catalunya, ja que era un incansable viatger.

⁶² Vegeu document número 43 de l'Annex Documental.

⁶³ És un terme equivalent a Misteri i que designa cadascun dels grups de figures al·lusives a la Passió de Jesucrist que desfilen processionalment en alguns Via Crucis i Processons.

passió, els pendons al coll de les set sibil·les i el cor amb les espases dels set dolors, precedits del guió⁶⁴ de la congregació.

En aquest text es fa referència als trofeus de la passió o improperis, paraula que significa insult. Es tracta dels objectes que varen ser utilitzats en la passió de Jesucrist per humiliar-lo i castigar-lo, i que són representatius del Divendres Sant. Aquests objectes eren reproduïts a tamany reduït i es duïen a la processó com a record dels patiments de la Passió: l'escala, la llança, el drap de la Verònica, la canya amb l'esponja xopa de fel i vinagre, els assots⁶⁵, la túnica, els daus amb què se la jugaren, el gall que cantà tres vegades, els tres claus, la corona d'espines, el martell i les tenalles, el llençol amb què fou embolicat el cos de Jesús (sudari), la calavera, les cadenes, la columna, les 30 monedes, la creu, l'orella del soldat Malcus (Sant Pere va tallar l'orella a aquest soldat en l'episodi de la presa de Jesús)...

Quant a la precedència de la processó de Divendres Sant, es conserva a l'Arxiu Parroquial una carta del 1831 del corrector Ramon Saló, adreçada al bisbe de Solsona, consultant sobre el lloc que han d'ocupar a la processó els principals càrrecs de la Congregació dels Dolors a Berga. Al mateix document es troba la resposta del bisbe de Solsona a dita consulta.⁶⁶

4.7.4. Cants durant la Processó

Durant la processó s'anava cantant l'himne *Stabat Mater*⁶⁷, himne del segle XIII dedicat a Maria i atribuït a Jacopone da Todi. El seu nom és l'abreviació del primer vers del poema, *Stabat mater dolorosa* («Estava la mare dolorosa»). El tema de l'himne és una meditació sobre el patiment de Maria, mare de Jesús, durant la crucifixió.

Al llibre de la Congregació dels Dolors de la Vila de Berga conservat a l'Arxiu Parroquial es conserva un llibret de vuit pàgines titulat *La passion de nuestro Señor Jesu-Christo, con el Romance de Salid hijas de Sion; y la venta, y contrato que hizo Judas, quando vendio a Christo*. Aquest conté tres poemes que han de cantar quatre

⁶⁴ El guió era l'estendard o bandera que obria la processó i identificava la Congregació.

⁶⁵ Instrument compost d'una o diverses corretges, cordes o altres matèries flexibles, que serveix per pegar cops a persones o animals.

⁶⁶ Vegeu document número 44 de l'Annex Documental.

⁶⁷ Vegeu document número 45 de l'Annex Documental.

nens durant la processó de Divendres Sant, encapçalant l'esmentada processó. Precedint aquest llibret hi ha una disposició que diu així:

La Passion de Nuestro Señor Jesu Christo, con el Romance de Salid hijas de Sion; que se cante un verso por otro en la Proseccion del Viernes Santo delante de dicha proseccion con quatro ninyos.

A l'Annex Documental d'aquest Treball de Recerca figura un estudi lingüístico-literari sobre aquest llibret⁶⁸.

Processó dels Dolors de Vic, 2010.
Congregant portant la creu dels impropis.

Processó dels Dolors de Vic, 2009.
Congregant portant l'espasa amb l'orella de Malcus.

⁶⁸ Vegeu document número 46 de l'Annex Documental.

5. LA CAPELLA DELS DOLORS DE BERGA

5.1.- Construcció i benedicció

La capella dels Dolors, que s'obre al lateral dret de l'església parroquial de Santa Eulàlia de Berga, va ser construïda per ser la seu de la Congregació dels Dolors de Maria Santíssima.

A l'Arxiu Comarcal de Berga es conserva la sol·licitud que fan el prior i els congregants de la congregació dels Dolors als Magnífics Senyors del Consell per poder construir una capella a la parroquial.⁶⁹

Segons Mn. Ramon Huch i Guixer, per a la seva construcció, a finals del segle XVII, es van ensorrar dues cases que hi havia a tocar de l'església parroquial de Sant Pere de Cohorts. L'una devia ésser la del capellà beneficiat, i tenia una porta interior que comunicava amb l'església, i l'altra era un *escolari*⁷⁰ on els nois anaven a aprendre les primeres lletres. Ambdues havien estat fundades per Pere de Berga o de Carturcio durant la segona meitat del segle XIII.

El *Llibre d'eixides* de la Comunitat diu:

Item 5 d'abril de dit any 1689. Tenen donats dits Srs. Arxivers als Srs. Jurats 401 lliuras barcelonesas, las quals han deixat a censal al Rnt. D. Pau Irla, Prebere y Rector de Berga, al Rnt. Dr. Francesch Farreras y altres per a fabricar la Capella de Nostra Senyora dels Dolors junt y apartadament de nostra iglesia parroquial. Consta del acte en poder de Salvador Subirats dit dia y any, y procedeixen de la massa comuna.

Mentre van durar les obres de la seva capella, la Congregació va tenir la seu en una altra capella de l'església de Santa Eulàlia, la del Sant Crist⁷¹.

La benedicció de la nova capella va tenir lloc el dia 27 de març, Divendres de Dolors, de l'any 1711. La cerimònia va començar entre les 9 i les 10 del matí sota la presidència del rector de la parròquia de Berga, el reverend Pau Irla i amb l'assistència de la reverend comunitat de preveres; de les autoritats de la vila, en concret dels quatre

⁶⁹ Vegeu document número 47 de l'Annex Documental.

⁷⁰ Escola.

⁷¹ Vegeu document número 48 de l'Annex Documental.

consellers de l'any: Josep Riu, Benet Viladomat, Dídac Seguren i Pere Muxí; dels membres de la Congregació dels Dolors, encapçalats pel seu prior, el senyor Francesc Tord i de Tord; i d'un gran nombre de berguedans que van omplir la nova capella: "*hominibus, pueris, mulieribus et puellis ibidem in dicta capella in multitudine copiosa existentibus*".

La cerimònia es va iniciar amb la formació d'una processó i amb la benedicció de les parets exteriors de la capella, per entrar després a l'interior i fer el mateix. A continuació, el rector Pau Irla va celebrar una missa, ajudat pels preveres Francesc Freixa, Rafael Barjau i Josep Bosch, tenint cura dels cants la capella de música de la parròquia. Acabada la missa es va disposar el Santíssim Cos de Crist al sagrari i diversos sacerdots van continuar celebrant misses a la nova capella.

Per tal de tenir constància de la solemne celebració, el rector de la parròquia i els consellers de la vila van voler que el notari Josep Altarriba n'aixequés una acta⁷².

5.2.- Descripció de la capella a finals del segle XIX

A l'Arxiu Històric dels Franciscans de Catalunya, a Barcelona, es conserva un quadern manuscrit titulat *Venerable Tercera Orden de Nuestro Padre San Francisco, Historia de la marcha y vicisitudes de esta venerable orden en Cataluña y principalmente en Berga*⁷³, un apartat del qual està dedicat a les esglésies de Berga i conté una detallada descripció de l'església parroquial. Sembla que l'autor del manuscrit fou el professor berguedà Joan Canal, que l'inicià l'any 1893 i l'acabà abans del 1900, any en el qual va escriure un plec amb els darrers esdeveniments, també conservat a l'esmentat arxiu⁷⁴.

⁷² Vegeu document número 49 de l'Annex Documental.

⁷³ El quadern consta de 410 pp. numerades, 4 pp. sense numerar, 2 pp. de portadelles i 2pp. d'índex (total, 418 pp.). Malgrat que el títol està escrit en castellà, la resta del quadern ho està en català. Les primeres pàgines, redactades l'any 1893, tracten de Sant Francesc, del convent franciscà de Berga i del Venerable Tercer Orde. Les pàgines més avançades daten dels darrers anys del segle i contenen notícies diverses, la majoria d'interès local, però s'hi parla fins i tot de les guerres de Cuba i Filipines. Juntament amb el quadern es conserva un plec de 30 pp. numerades, més 4 pp. sense numerar, que conté notícies d'àmbit local, nacional i internacional corresponents a l'any 1900. El quadern i el plec porten la signatura 2B 30.

⁷⁴ La portada del plec escrit l'any 1900 porta imprès amb tampó "Juan Canal, Profesor, Berga", la qual cosa fa pensar que aquest senyor fou l'autor del manuscrit. Quan el redactava devia tenir més de 70 anys (a la p. 302 va escriure que recordava fets d'uns 70 anys enrere). A les relacions de membres de la junta trianual de terciaris que es troben a diferents llocs del quadern costa que, des de l'any 1890 fins al principi del segle XX, el secretari d'aquesta junta fou Joan Canal i Gamisans.

L'apartat dedicat a les esglésies de Berga fou redactat l'any 1899 i s'estén de la pàgina 291 a la 381 del quadern. A la descripció de l'església parroquial, que s'inicia a la pàgina 323 i acaba a la 355, l'autor centra la seva atenció en els altars, i deixa en un segon terme els aspectes arquitectònics. Comença el recorregut per l'altar major i es desplaça cap a la dreta fins a donar la volta a tota l'església, deixant per al final la capella dels Dolors i la del Santíssim Sagrament.

A l'apartat dedicat a la capella de Nostra Senyora dels Dolors, que s'estén de la pàgina 343 a la 349, l'autor del manuscrit fa una detallada descripció de les principals imatges de l'altar i de la decoració de la capella, interrompuda amb freqüència per exaltats comentaris pietosos. En el text transcrit a continuació s'han eliminat aquests comentaris quan la seva absència no trenca la continuïtat de l'exposició:

En lo lloch qu'antes hem senyalat ⁷⁵ està situada esta rica y famosa capella, cuasi de forma cuadrada, [en la qual] està magestuosament col·locada la imatge de la Verge y de son preciosíssim fill entre sos brassos y peus, sobre d'un pedestal, dins d'un luxós camaril, exposadas sas imatges a la veneració y adoració de sos devots congregants y demás fiels. [...]. La Verge, sentada y vestida de vellut de seda negra, ostenta una cara fina, magestuosa y contemplativa; ensimismada en son sentiment, no dirigeix sos hermosos ulls al seu fill, sinó més bé al cel, com demanant socorro y perdó pe'ls pecadors. Sas preciosas mans sostenan los brassos del seu fill, mort per la duresa i maldat d'aquells mateixos. Los peus, que surten a flor de la seva llarga falda, inspiren la reverència y adoració de sos devots congregants. Al costat hi ha dos angelets que ploran. Son fill, sobre sos brassos y peus en forma cadavèrica, inspira una tendra devoció a estas magestuosas y venerables imatges.

Uns àngels, de natural tamany, a modo de guardians del camaril y de aquellas imatges, vestits ab elegància de casco y corassa, donen compte ab respecte de las oracions, ja mudas ja articuladas o pronunciadas, silenciosament ofertas dels seus devots.

Sobre lo camaril y cuadro de las imatges de Jesús y Maria expressades, en un ninxo menos elegant s'hi nota la imatge de Sant Felip Benicio, fundador del orde dels servitas y de la congregació de Nostra Senyora dels Dolors.

Aquesta capella no consta més que d'un altar, però venen a formar com altres altars los sis famosos cuadros en tela, ab sos respectius marchs daurats, que representan los sis dolors de la Verge, que ab lo del altar major que representa'l sisè [sic], completan los set dolors. Se creu qu'estos cuadros foren pintats per lo cèlebre Viladomat, pintor fill de Berga, a qui la ciutat de Barcelona disputa a la de Berga son origen.

Des de poch anys a esta part, algun o alguns devots, si ja no fos a expensas de l'obra de la capella, se col·locaren set imatges de bulto, de tamany natural, sobre uns pedestalets y a cada un

⁷⁵ Vegeu document número 50 de l'Annex Documental: plànol dels altars i capelles de l'església parroquial de Berga.

dels costats dels cuadros avants mentats y dos al altar, de cada un dels servitas fundadors de la congregació, qu'ara adornan molt més l'expressada capella.

En la part baixa del altar se nota l'òvalo pinat del Anyell Pascual, ab sa bandera que porta de Sant Joan Baptista del "Ecce Agnus Dei, etc.", que serveix de tapa per descobrir la custòdia del Santíssim Sagrament, que s'hi exposa y reserva en los dias senyalats [...].

Si de la capella passem a la sagristia, allí's notará una mesa o calaixera gran que guarda las robas de celebrar la misa y draps de festa per adorno del altar. Y sobre de la calaixera, uns ermariets ahont se guardaran los instruments e impropis de la sagrada passió de Nostre Senyor y de la Verge dels Dolors, que cad'any la congregació fa ostentació d'ells en la professó nocturna del Divendres Sant, que juntament ab los misteris dels gremis, de la imatge del Sant Cristo del Roser y de la Verge dels Dolors portada en catafal, són passejats per nostres carrers [...].

Una fotografia antiga en la qual es veu la meitat inferior del retaule permet observar, a cada costat del cambril, les imatges de dos dels servites fundadors de la Congregació dels Dolors, les quals, segons el manuscrit, dataven de la fi del segle XIX. Per tal de col·locar aquestes imatges a l'emplaçament que mostra la fotografia és probable que s'hagués modificat part del retaule, tot i que l'autor del manuscrit no en fa esment.

Un inventari dels béns de la congregació fet l'any 1780⁷⁶ permet conèixer quin era l'estat del retaule i de la capella un segle abans de redactar-se el manuscrit. L'absència de les imatges dels dos servites a la descripció de l'altar que es troba en l'inventari confirma la modernitat d'aquelles. Segons aquesta descripció, a cada costat del retaule hi havia inicialment la figura d'un àngel, però no s'indica la seva posició ni mitjançant quin suport o enquadrament les figures s'integraven al conjunt.

Altar de la capella de Nostra Senyora dels Dolors (Arxiu Luigi, Berga).

⁷⁶ Vegeu document número 51 de l'Annex Documental.

Alguns autors, com Jaime Marqués Casanovas⁷⁷, han atribuït el retaule de la capella dels Dolors de Berga a Pere Costa⁷⁸ i al seu fill Antoni. Segons aquesta atribució, Pere Costa hauria traçat el projecte i Antoni Costa l'hauria materialitzat⁷⁹. La hipòtesi podria basar-se en la presència de Pere i Antoni Costa a Berga en l'època en què probablement es portà a terme l'obra, i la reforçaria el fet que Pere Costa hagués estat enterrat a la tomba de la congregació.⁸⁰ Malgrat aquests lleus indicis, no coneixem cap document que vinculi la construcció del retaule amb els esmentats escultors ni ha estat possible localitzar cap anotació en el llibre de comptes de la congregació que permeti confirmar l'atribució, per bé que s'hi trobi algun pagament fet a Antoni Costa per treballs secundaris.

En referència al quadre que tancava el cambril, sabem que era obra de Josep Savall i que representava Nostra Senyora dels Dolors protegint amb el seu hàbit diversos congregants.

5.3.- La capella després de la Guerra Civil

Durant la Guerra Civil la capella fou destruïda. En aquest sentit és interessant el testimoni de Ramon Casals i Orriols, àlies Ramonet Xic, sobre la crema i destrucció del patrimoni religiós a Berga⁸¹:

Per calmar els ànims i per evitar accidents, els de la UHP –Unión de Hermanos Proletarios- van tancar les portes de totes les esglésies de Berga, però, van deixar les claus interiors al rector i als frares perquè en fessin l'ús que creguessin convenient.

Mentrestant, Josep Viladomiu va fer que s'aturessin a Gironella i que se'n tornessin uns autocars que pujaven de Sallent i Balsareny, carregats de gent disposada a cremar les esglésies de Berga...

⁷⁷ Jaime Marqués Casanovas: *Pedro Costa Casas. Antecedentes familiares y actividades profesionales*.

⁷⁸ Pere Costa i Cases (Vic 1693- Berga 1761). Fill de Pau Costa. Va ser un dels arquitectes i escultors més importants del període barroc català. Es va formar professionalment a la ciutat de Barcelona, on va tenir un taller, i va ser el primer escultor català que va ingressar a la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* de Madrid. Va treballar en nombrosos retaules de tot Catalunya i va traçar la façana de la Catedral de Girona el 1730. Els últims anys de la seva vida es va instal·lar a la ciutat de Berga, on va realitzar el retaule major de la seva església parroquial.

⁷⁹ “El seu fill [de Pere Costa] Antoni també va ser escultor i va treballar amb el seu pare en alguns retaules, per exemple el de la congregació dels Dolors de Berga, seguint, probablement, el traçat del seu pare”. Jaime Marqués Casanovas: *Pedro Costa Casas. Antecedentes familiares y actividades profesionales*.

⁸⁰ AP Berga, *Llibre d'òbits*, 1746-1797, vol. III (anotació esmentada per Jaime Marqués Casanovas).

⁸¹ Daniel Montaña i Josep Rafart: *Ramon Casals i Orriols, Ramonet Xic*. Publicat a *El Vilatà* núm.56, any VII, Octubre 1987.

La UHP de Berga es va reunir i va decidir: abans que ens destrueixin les esglésies barroerament, les destruïrem nosaltres, però com cal.

Els dies 23 i 24 de juliol van dur a terme el seu pla d'acció. Per començar, van comissionar Ramon Calonge i Manuel Grau, com a entesos en qüestions artístiques per tal que salvessin les obres d'art que hi poguéssin haver a Sant Pere, Sant Francesc i Sant Joan. A continuació, amb les portes tancades, ordenadament, en grups de vuit o deu, van agafar tot allò que era de fusta –bancs, sants, altars- i ho van portar a l'Hospital i a les Germanetes per tal que ho utilitzessin per fer foc. A la plaça de Sant Pere no es va cremar res.

Un cop enllestides totes aquestes tasques, van muntar un espectacle perquè tothom veiés que la destrucció ja s'havia dut a terme. Van obrir les portes de l'església. Tot el que era de guix i allò que no servia per fer foc perquè no era de fusta ho van tirar escales de Sant Pere avall. A la plaça, ho van carregar en una camioneta i ho van anar a llençar en un terraplè. Els qui ho van veure van interpretar que s'havien destruït els sants de l'església de Sant Pere:

Vam muntar un espectacle fent molt d'enrenou perquè els de la comarca s'assabentessin que a Berga ja s'havien enderrocat les esglésies i així no vinguessin els de fora per fer-ho ells... La mateixa operació es va fer a les esglésies de Sant Francesc i de Sant Joan, però sense espectacle, a porta tancada.

Així doncs, el retaule barroc de la capella dels Dolors de Berga i la campana propietat de la Congregació, la Dolores, formen part de l'inventari del patrimoni artístic religiós desaparegut durant la Guerra Civil.⁸²

Acabada la guerra, la restauració vingué gràcies als diners de la venda de la casa de mossèn Boladeres de la placeta del Carme, on havia viscut durant dos o tres anys Sant Antoni Maria Claret⁸³.

A la capella dels Dolors se celebrava ofici el divendres, com també misses de comunió general, confessions, casaments... Però a poc a poc vingué la seva decadència. L'any 1970 fou l'última vegada que el full parroquial anunciava la seva festa, i encara afegit en llapis, perquè se n'oblidaren.

⁸² Ramon Viladés i Rosa Serra: *Inventari del patrimoni artístic i documental, religiós i civil, desaparegut durant la Guerra Civil*. Publicat a l'Erol. Tardor-hivern 1989. Any 8. Número 28.

⁸³ Sant Antoni Maria Claret pertanyia a una família del tèxtil de Sallent. Va ser el gran evangelitzador de Catalunya, arquebisbe, fundador dels claretians i confessor de la reina Isabel II. Fou canonitzat el 7 de maig de 1950.

Actualment la funció pròpia de la capella és la de magatzem de trastos, esperant un trist desenllaç com a lloc de culte. El final de la capella dels Dolors vingué de braçet de les processons de Setmana Santa, que han quedat reduïdes a un humil viacrucis que segueix els carrers del Capdamunt de la vila.

S'havia parlat de restaurar la capella per convertir-la en sala d'exposicions o, fins i tot, en un auditori, però fins ara l'única actuació que s'ha fet és arranjar parcialment la teulada, a l'octubre del present any, per tal que les goteres i la humitat no continuïn degradant la capella.

En aquest sentit cal destacar que CIU en el seu programa electoral per a les eleccions municipals del 2007, al punt D de l'apartat *La cultura, el patrimoni i les entitats*, deia:

Considerem importants aquestes actuacions: la recuperació de la Torre de la Petita (espai ideal per a explicar la Berga carlina) i la restauració de la Capella dels Dolors de l'església de Sant Pere (única a Catalunya, per les seves característiques) i de la façana de l'església de Sant Joan.

Som ja a finals del 2010...

L'estat actual de degradació d'aquesta important capella i el seu valor arqueològic i patrimonial haurien de fer que hi hagués una gran intervenció de sanejament i restauració, d'excavació, de protecció especial i de difusió.

5.4.- Estudi artístic

Es tracta d'una capella d'una sola nau, de planta rectangular i amb la capçalera quadrada, és a dir, sense absis. Està coberta amb una volta amb llunetes que es recolza sobre una cornisa important i profusament decorada.

La capella està dividida en quatre trams separats per unes pilastres decorades amb estries d'aresta morta i que acaben amb uns capitells corintis amb fulles d'acant i dues volutes.

Al tram de migdia s'obre la porta d'entrada i és on hi ha el cor. Al tram de tramuntana (nord) hi ha el presbiteri, separat de la resta de la capella per una reixa, i al qual s'accedeix per dos graons.

Al presbiteri hi ha un altar preconciat⁸⁴ i sota l'altar una imatge representant la dormició de la Mare de Déu dins una urna. Antigament aquesta imatge era a la Sala de Plens de l'antic ajuntament, ja que era copatrona de la ciutat.

Al cambril hi ha una imatge de pasta de fusta del taller d'Olot comprada gràcies a una subscripció popular després de la Guerra Civil. Aquesta imatge servia també per a la processó de Setmana Santa, ja que fins llavors s'havia utilitzat la imatge dels Dolors de la capella particular de Ca l'Antic del Camí del Roser. Aquesta, tot i salvar-se de la guerra, no pogué utilitzar-se més a causa del trasllat d'aquesta família a Barcelona amb les seves pertinences.

Tota la capella està decorada amb pintures de temàtica geomètrica i vegetal, predominant els colors daurat, vermell, grana, blau i verd. Les vuit llunetes de la volta estan decorades amb figures humanes; una representa la Verònica i una altra Sant Pere, ja que porta unes claus. Les altres figures poden representar apòstols o sants.

Respecte a l'autoria d'aquestes pintures, disposem de dues dades:

- 1.- El 1869, entre els mesos de març i juny, es van pagar 7820 reals al pintor Armengol: “*por las pinturas de la Capilla de los Dolores de la Parroquia de la Villa de Berga*”. A l'Arxiu Parroquial es conserven els rebuts de tres pagaments fets a aquest pintor.⁸⁵
- 2.- El març de 1884, es van pagar 920 duros al pintor Josep Oromí⁸⁶ “*por los trabajos de decoración de la Capilla de Nuestra Señora de los Dolores de Berga*”. A l'Arxiu Parroquial es conserva el rebut que justifica aquest pagament.⁸⁷

Possiblement, les pintures de les llunetes pertanyen a aquest últim, ja que tenen una semblança amb altres obres d'aquest mateix autor. És el cas de la Verònica i les Verges d'Err i Enveitg. Es tracta de rostres femenins, rodons i expressius, amb vestimentes senzilles. Un tret a destacar és que el vels o les capes de les Verges i altres figures femenines pintades per Oromí tenen un nuat molt característic que es repeteix en totes elles.⁸⁸

⁸⁴ D'abans del Concili Vaticà II de 1962-1965. Abans d'aquest concili les misses se celebraven en llatí i d'esquena als fidels.

⁸⁵ Vegeu document número 52 de l'Annex Documental.

⁸⁶ Ramon Huch i Guixer: *Notes històriques de la ciutat de Berga*. Edicions de l'Albí. Berga, 1994.

Josep Oromí era pintor, daurador i restaurador. Va néixer a Coll de Nargó (Urgell). Era un artista itinerant que va treballar, juntament amb els seus germans Pere i Manuel, entre Espanya i França.

Vegeu document número 53 de l'Annex Documental.

⁸⁷ Vegeu document número 54 de l'Annex Documental.

⁸⁸ Stéphanie Doppler: *Les freres Oromí et la peinture religieuse dans la seconde moitié du XIXe siècle dans les Pyrenées-orientales*.

Vegeu document número 55 de l'Annex Documental/ Veure Annex Gràfic.

El lloc que abans ocupava el retaule, desaparegut durant la Guerra Civil, va ser decorat pel pintor Joan Cortina, representant un cel estrellat. Les estrelles van ser pintades per un soldat amb molta traça.

Al centre, a terra, hi ha la tomba de la congregació i al lateral dret hi ha la tomba de la família Farguell.

La capella dels Dolors és, des d'un punt de vista de l'arqueologia funerària d'edificis religiosos, un espai tant o més prometedor que la nau central de la parròquia. És el paradigma d'una capella sepulcral important: ocupa un cos diferenciats i adossat d'edifici, de mesures molt considerables, està dedicada a la Verge dels Dolors, és a dir, a la de la mort, i té unes característiques de decoració, de sòl, i d'ambientació que ens permeten intuir-ne la motivació i contingut.⁸⁹

Mare de Déu dels Dolors de Ca l'Antic. Any 2010.

⁸⁹ LLuis Guerrero i Sala: *Aspectes sanitaris de la Vila de Berga (1569-1760)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona. Barcelona, 2006.

6. CONCLUSIONS

Les Congregacions dels Dolors són fundacions servites, és a dir, tenen el seu origen en l'Orde dels Servents de Maria.

Els Servents de Maria van arribar a la Corona d'Aragó durant el segle XIII.

A principis del segle XVII es va fundar el convent de Santa Maria del Bonsuccés, el gran convent de l'Orde a Barcelona.

Durant aquest segle es funden molts altres convents i a partir d'ells sorgeixen les Congregacions dels Dolors, que es van estendre per tot Catalunya.

Les Congregacions dels Dolors són Ordes tercers. Els seus membres, els terciaris, són habitualment laics, però en privat viuen l'espiritualitat dels membres d'un orde religiós.

Les primeres obres didàctiques de les Congregacions dels Dolors són: *Corona Dolorosa y Ramillete Histórico, Ejercicio muy devoto de los siete principales Dolores i Congregante y siervo perfecto*.

La Junta de govern de les Congregacions dels Dolors estava formada per: un corrector, un subcorrector, un prior, dos discrets, un secretari, un subsecretari, un receptor, un mestre de novicis i set consultors. A més, hi havia dos sagristans, dos infermers i un porter o ostiari.

Les devocions pròpies de la congregació eren la Corona Dolorosa, els Exercicis penals i el Septenari dels Dolors.

La Congregació dels Dolors es va fundar a Berga el dia 13 de setembre de l'any 1692. En un principi, aquesta congregació tenia el seu oratori a la capella del Sant Crist de l'Església Parroquial.

A l'Arxiu Parroquial de Berga es conserva un llibre amb les despeses de la congregació des de l'any 1744 fins el 1787.

Durant la seva història, la congregació de Berga va gaudir d'un gran nombre d'indulgències i de diferents llicències.

La festa més important de la congregació era la de la Mare de Déu dels Dolors, el divendres anterior al Diumenge de Rams.

Un altre dels actes més concorreguts era la Processó de Divendres Sant al vespre.

El 27 de març del 1711 es va fer la benedicció de la nova capella dels Dolors, decorada amb un magnífic retaule barroc i amb pintures que representaven els Set Dolors de la Verge.

Aquest retaule barroc ha estat atribuït per alguns autors a Pere Costa i al seu fill Antoni, encara que no coneixem cap document que vinculi la construcció del retaule amb aquests escultors.

El quadre que tancava el cambril era obra de Josep Savall.

El 1884 el pintor Josep Oromí va treballar decorant la capella. Abans, el 1869, ho havia fet el pintor Armengou.

Durant la Guerra Civil la capella fou destruïda.

Acabada la guerra, la capella va ser restaurada, però poc a poc va arribar la seva decadència.

L'any 1970 es va celebrar per última vegada la festa dels Dolors en aquesta capella.

Actualment, la capella serveix com a magatzem de trastos i pateix un alt estat de degradació.

En definitiva, és una llàstima que una capella d'aquestes característiques es trobi en un estat tan lamentable i que l'Administració no faci res per salvar el gran patrimoni artístic del qual disposem. Fins i tot en el seu estat actual és un lloc de gran bellesa, i si ens imaginem com deuria ser quan estava en tot el seu esplendor, amb els ciris, les pintures a la volta, els quadres a les parets, el cambril amb la Pietat, els bancs plens de gent... ens envaeix una gran tristesa.

7. BIBLIOGRAFIA

Llibres

ALARCÓN I CAMPDEPADRÓS, Xavier (2008). *La Venerable Congregació de la Mare de Déu dels Dolors de Mataró. Història, espiritualitat, costums i tradicions*. Mataró: Venerable Congregació de la Mare de Déu dels Dolors.

CEDÓ, Fra Francesc Epifani (1664). *Corona dolorosa y ramillete histórico*. Barcelona: Casa de Mathevat.

D'AMAT I DE CORTADA, Rafael (1996). *Calaix de Sastre X*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes.

HUCH I GUIXER, Ramon (1994). *Notes històriques de la Ciutat de Berga*. Berga: ColumnAlbí.
ISBN: 84-7809-629-9

MEDIONA, Fra Narcís (1679). *Exercicio muy devoto de los siete principales Dolores, que padeció Maria Santíssima en la Passión, y muerte de su hijo preciosísimo Christo Salvador nuestro recogido del sentir de muchos Santos, y Dolores aprovados de la Iglesia*. Barcelona: en la casa Francisco Comellas, por Vicente Suria.

REYMUNDINEZ, Fray Lorenzo (1816). *Congregante y Siervo Perfecto de la Santísima Virgen de los Dolores*. Barcelona: Juan Dorca Impresor y Librero.

SANTANDREU, M.D. i SERRA, R (2010). *Berga. Una història per conèixer*. Zenobita edicions i Àmbit de Recerques del Berguedà.
ISBN: 978-84-92571-28-4.

Articles de revistes

DORICO, Carles (1997). “Els retaules de l’església parroquial de Berga”. *Quaderns de l’Àmbit de Recerques del Berguedà*, núm. 3, pàg. 19-48.

MONTAÑÀ, Daniel i RAFART, Josep (1987). “Ramon Casals i Orriols, Ramonet Xic”. *El Vilatà*, núm. 56.

ROSSINYOL, Josep M. (1990). “L’arquitectura religiosa del segle XVII al XIX”. *L’Erol*, núm. 32, pàg. 14-18.

VILADÉS, Ramon i SERRA, Rosa (1989). “Inventari del patrimoni artístic i documental, religiós i civil, desaparegut durant la guerra civil”. *L’Erol*, núm. 28, pàg. 41-58.

Internet

DOPPLER, Stéphanie. *Les freres Oromi et la peinture religieuse dans la seconde moitié du XIXe siècle dans les Pyrenees-orientales*. Université de Perpignan.

<<http://www.univ-perp.fr>> [Data de consulta: 14/11/2010]

GUERRERO SALA, Lluís (2006). *Aspectes sanitaris de la vila de Berga (1569-1760)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.

<<http://www.tesisenxarxa.net>> [Data de consulta: 1/11/2010]

Corona dolorosa y ramillete histórico

<<http://www.cervantesvirtual.com>> [Data de consulta: 2/9/2010]

Diccionari català-valencià-balear

<<http://dcvb.iecat.net/>> [Data de consulta: 23/9/2010]

Informacions varies

<<http://www.wikipedia.com>> [Dates de consulta: varies]

Programa electoral CIU. Eleccions municipals 2007

<<http://www.ciu.cat/media/17170.pdf>> [Data de consulta: 12/10/2010]

Siervos de María

<<http://www.siervosdemaria.com/siervos.htm>> [Data de consulta: 18/6/2010]

Vocabulari religiós

<<http://www.arquebisbattarragona.cat/index.php?arxiu=vocabulari>>

[Data de consulta: varies]